МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВІННИЦЬКИЙ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ІНСТИТУТ
УНІВЕРСИТЕТУ «УКРАЇНА»

Кафедра соціальних технологій
Галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»
Спеціальність 053 «Психологія»

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття освітнього ступеня «магістр»

«УЗГОДЖЕНІСТЬ СІМЕЙНИХ ЦІННОСТЕЙ ТА РОЛЬОВИХ УСТАНОВОК СУЧАСНОГО ПОДРУЖЖЯ»

Виконав(ла): здобувач 2-го курсу магістратури,
групи ЗПЛ-22-2м-vn
заочної форми навчання

_____ Вакула Володимир Миколайович

Керівник _____ к.пед.н., проф. Заброцький М.М.
(підпис)

Допущено до захисту рішенням кафедри соціальних технологій
Протокол № __ від «__»_____ 2024р.
Завідувач кафедри _____ Костенко Н.І.
(підпис)

Вінниця 2024

ЗМІСТ

ВСТУП 3

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ПІДХОДІВ ДО ВИВЧЕННЯ СІМЕЙНИХ ЦІННОСТЕЙ ТА РОЛЬОВИХ УСТАНОВОК ПОДРУЖНЬОГО ЖИТТЯ У СУЧАСНІЙ ПСИХОЛОГІЇ 8

1.1 Психологічні особливості ціннісних орієнтацій подружжя 8

1.2. Основні підходи в оцінюванні розподілу ролей між шлюбними партнерами 15

1.3. Проблема узгодженості сімейних цінностей та рольових установок як основа благополуччя сім'ї 21

Висновки до першого розділу 24

РОЗДІЛ ІІ. ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ УЗГОДЖЕНОСТІ СІМЕЙНИХ ЦІННОСТЕЙ ТА РОЛЬОВИХ УСТАНОВОК В СУЧАСНИХ ПОДРУЖНІХ ПАРАХ 26

2.1. Підбір і обґрунтування психодіагностичного інструментарію для визначення рівня узгодженості сімейних цінностей та рольових установок . 26

2.2. Емпіричне дослідження рівня узгодженості сімейних цінностей та рольових установок як складової сімейно-рольової взаємодії 32

2.3. Кореляційний аналіз отриманих результатів 58

Висновки до другого розділу 63

РОЗДІЛ ІІІ. ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСНОВНИХ ПІДХОДІВ ДЛЯ КОРЕКЦІЇ УЗГОДЖЕНОСТІ СІМЕЙНИХ ЦІННОСТЕЙ ТА РОЛЬОВИХ УСТАНОВОК ПОДРУЖЖЯ 65

3.1. Організація та методичні аспекти соціально-психологічного тренінгу щодо покращення сімейних взаємин 65

3.2. Результати впровадження психокорекційної програми 70

Висновки до третього розділу 72

ВИСНОВКИ 74

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 77

ДОДАТКИ 81

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасному світі сімейне життя багатьох подружніх пар піддається емоціям і перенапруженню. Усе більше людей розуміють негативні тенденції розвитку сімей, такі як розлучення, сімейно-побутові негаразди, послаблення виховного потенціалу, перевантаження подружжя ролями тощо.

Стабільність сімейних відносин і гармонійне подружжя є важливими для суспільства. Сімейне середовище позитивно позначається на вихованні дітей і полегшує вирішення багатьох соціальних проблем для дорослих, таких як житло, соціальне забезпечення, працевлаштування тощо. З цієї причини сім'я є основним об'єктом дослідження соціологів і соціальних психологів протягом більше півтора століття.

Якщо звернутися до вітчизняної літератури, присвяченої питанням сім'ї та шлюбу, то В.А.Адольф, К.М.Ковальов, Л.С.Сосновський (роботи переважно популярного характеру), С.Я.Вольфсон, Я.І.Ліфшиц (роботи, які претендують на науковість) зробили значний внесок у дослідження цієї проблеми.

У цей період було розроблено багато відомих наукових праць, такими авторми як А.Г.Харчев, М.С.Мацковський, В.А.Борисов, А.Б.Синельников та інші.

У період перебудови як тематика досліджень, так і кількість публікацій зросли. О.М. Дудченко, А.В. Митиль, Н.Д. Шимін, Т.А. Гурко, Н.В. Малярова та інші продовжували працювати у сфері даної проблематики. Значення рольової структури сім'ї зросло, і вивчення подружніх ролей також стало затребуваним. Вивчення рольових змін у родині, в тому числі подружніх ролей, має важливе значення для розуміння значення родини як для суспільства, так і для особистості, а також для прогнозування стабільності сім'ї. Це особливо важливо на початкових етапах життєвого циклу сім'ї, оскільки узгодженість сімейних цінностей і відсутність розбіжностей у

уявленнях про сімейні ролі чоловіків та жінок є важливими для гармонійного існування та розвитку родини та шлюбу.

Сьогодні сім'я є об’єктом наукового аналізу дослідників різних галузей психології. Сучасні дослідження приділяють особливу увагу родині як патогенетичному фактору, що призводить до виникнення неврозів, психосоматичних і сексуальних розладів (Е.Г.Ейдеміллер, Г.С.Кочарян, В.В Столін, І.А.Семьонкіна, В.В.Юстицкіс).

Основою для розширення психодіагностичних і психокорекційних методів сімейного консультування та психотерапії є дослідження психологічної готовності сучасної молоді до шлюбу, соціально-психологічної типології сімейних конфліктів, причин і механізмів порушень функцій сім’ї та загальних тенденцій розвитку сім’ї в Україні. Багато науковців, таких як Т.В.Буленко, О.Ф.Бондаренко, Л.Ф.Бурлачук, Т.В.Говорун, А.А.Денисенко, Л.В.Долинська, О.Б.Кізь, З.Г.Кісарчук, С.Д.Максименко, М.І.Мушкевич, Т.М.Титаренко, Р.П.Федоренко, О.С.Язвінська працюють у даному напрямку.

Такі експерти, як Л.М.Алексєєва, Ю.Є.Альошина, А.К.Дмитренко, П.П.Горностай, Е.Г.Ейдеміллер, Т.В.Андрєєва, А.М.Обозов, Ю.Н.Олейник та інші, вивчали проблеми функцій сім’ї. У своїх роботах відомі дослідники А.І.Антонов, С.І.Голод визначили основні сімейні цінності, які сприяли якості шлюбу: подружню вірність, терапевтичність стосунків у парі тощо.

В.М.Дружинін, В.А.Семиченко, Н.І.Козлов досліджували широкий спектр питань, пов’язаних із формуванням шлюбно-сімейних стосунків. Вони стверджували, що лише сім’ї, у яких є гармонія темпераментів, характерів, інтелекту, функціонально-рольових очікувань, ціннісно-орієнтаційної єдності та соціальної зрілості, можуть говорити про подружню сумісність і стабільні шлюбно-сімейні відносини.

Тим не менш, кількість проблем, пов’язаних із зростанням кількості розлучень, особливо на початковому етапі сім’ї, призводять до дезорганізації шлюбно-сімейних стосунків. Серед цих проблем – зниження якості відносин і задоволеності подружжя, погіршення здатності подружжя адаптуватися та

послаблення захисту сім'ї від соціальних змін. Додаткове теоретико-емпіричне дослідження необхідне для вивчення особливостей узгодженості сімейних цінностей та рольових установок між подружжям, а також загальної задоволеності шлюбними стосунками.

Тема дослідження була обрана через важливість проблеми, а також необхідність її подальшої розробки для запобігання сімейним конфліктам.

Мета дослідження – визначити психологічні особливості узгодженості сімейних цінностей та рольових установок членів подружжя як основу благополуччя сім'ї.

Об'єкт дослідження – ціннісна сфера подружжя.

Предмет дослідження – особливості узгодженості сімейних цінностей та рольових установок в сучасних подружніх парах.

Гіпотеза дослідження: існує припущення, що ступінь узгодженості сімейних цінностей та рольових установок є показником сімейної сумісності та значно впливає на загальну задоволеність подружжя шлюбними стосунками та на ступінь сімейного благополуччя.

Перевірка гіпотези та досягнення мети потребують розв'язання таких ***завдань дослідження***:

1. Проаналізувати основні теоретико-методологічні підходи до вивчення проблеми узгодженості сімейних цінностей та рольових установок подружнього життя у психологічній науці.
2. З'ясувати психологічні особливості впливу узгодженості сімейних цінностей та рольових установок на загальну задоволеність шлюбними стосунками.
3. Розробити програму емпіричного дослідження ступеня узгодженості сімейних цінностей та рольових установок як складової сімейнорольової взаємодії.
4. Розробити та апробувати програму соціально-психологічного тренінгу щодо розвитку узгодженості сімейних цінностей та рольових установок подружжя.

Методи та методики дослідження. Для реалізації завдань дослідження використовувався комплекс методів:

- *теоретичні:* аналіз, узагальнення та систематизація підходів щодо визначення узгодженості сімейних цінностей та рольових установок подружнього життя в структурі міжособистісної взаємодії;
- *емпіричні:* спостереження, експеримент із застосуванням психодіагностичних методик, зокрема «Соціально-демографічна довідка» А.Н.Волкова, Т.М.Трапезнікова, «Дослідження ціннісних орієнтацій» М.Рокича, «Рольові очікування і домагання у шлюбі» (РОД) О.Волкова, Г.Трапезникова, «Задоволеність шлюбом» В.В.Століна, Т.Л.Романової, Г.П.Бутенка, «Розподіл ролей у сім'ї» Ю.Є.Альошиної, Л.Я.Гозмана, Є.М.Дубовської
- *статистичні:* методи математичної обробки даних (кореляційний аналіз) для встановлення взаємозв'язку між ступенем узгодженості сімейних цінностей та рольових установок і показниками задоволеності шлюбом подружжя.

Теоретичне значення роботи полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних підходів щодо вивчення сімейних цінностей та рольових установок подружжя, поняття функціонально-рольових установок у сучасних сім'ях, основні підходи в оцінюванні розподілу ролей між шлюбними партнерами та проблеми узгодженості сімейних цінностей та рольових установок як основ благополуччя сім'ї

Практичне значення дослідження полягає у тому, що підібрано психодіагностичний інструментарій, за допомогою якого вивчено особливості узгодженості сімейних цінностей, рольових установок подружжя та їх вплив на формування благополуччя сім'ї. На основі отриманих результатів розроблено та впроваджено психокорекційну програму, спрямовану на узгодженість сімейних цінностей та рольових установок у подружніх парах.

Опис бази дослідження. Дослідження здійснювалося на базі Вінницького інституту Університету «Україна» та Комунального закладу

«Вінницький ліцей №29». У дослідженні взяли участь 60 респондентів (30 сімей) віком від 20 до 60 років. Вибіркова сукупність випадкова.

Апробація результатів дослідження. Теоретичні положення та практичні результати дослідження були представлені на XXV науково-практичній конференції «Наука і навчальний процес» та на VI Психологічному форумі «Розвиток та реабілітація особистості в умовах сьогодення».

Стуктура магістерської роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел.

Загальний обсяг роботи складає 81 сторінок, із них 76 сторінок основного тексту. Дослідження містить таблиці і рисунки. Список використаних джерел містить 42 позицій.

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ПІДХОДІВ ДО ВИВЧЕННЯ СІМЕЙНИХ ЦІННОСТЕЙ ТА РОЛЬОВИХ УСТАНОВОК ПОДРУЖНЬОГО ЖИТТЯ У СУЧАСНІЙ ПСИХОЛОГІЇ

1.1 Психологічні особливості ціннісних орієнтацій подружжя

Завжди одним із найважливіших предметів дослідження філософії, етики, соціології та психології були цінності та ціннісні орієнтації людини. Система цінностей є перешкодою для більшості людей, коли вони стикаються з проблемами. Система цінностей допомагає людині визначати, куди спрямувати зусилля, що поставити на чільне місце, який шлях вибрати на перехресті життя тощо. Найважливішим компонентом світогляду є цінності. Це необхідно для власного розвитку, а також для побудови щасливої сім'ї та успішної професійної діяльності. Система цінностей є певним фундаментом для всіх сфер життя.

П.Вижлецов вказує на основні ідеали та цінності, які лежать в основі кожного з етапів розвитку філософії: онтологічний, гносеологічний і аксіологічний [27].

Ідеальний і абсолютний характер сфери цінностей визначається в релігійній філософії, особливо в працях В.С.Соловйова, Н.А.Бердяєва та Н.О.Лосського [3].

Е.Дюркгейм вивчав взаємодію суспільства та особистості через ціннісно-нормативні системи. Він вважав, що система цінностей суспільства складається з поєднання особистих цінностей і, отже, «об'єктивна вже завдяки тому, що вона колективна» [42].

Г.Оллпорт вважає, що мораль суспільства є джерелом більшості цінностей особистості, але він також згадує кілька ціннісних орієнтацій, які не залежать від моральних принципів, таких як допитливість, ерудиція, спілкування тощо [15].

У вітчизняній соціології багато авторів активно розробляли проблему прийняття особистістю цінностей різних соціальних груп. Найвідомішими з них є дослідження В.Я.Ядова, І.С.Кона, Н.І.Лапіна, С.Г.Климової, В.П.Вардомацького та ін.

Суспільство залежить від цінностей. Цінності є метою діяльності, якщо знання відповідає на питання «Як діяти?», а цінності відповідають на питання «Для чого діяти?». Знання є єдиним способом реалізації цінностей.

Американська соціальна психологія також сприймає систему цінностей особистості як ієрархію її переконань. М.Рокич визначає цінності як постійне переконання в тому, що певний спосіб поведінки або кінцева мета існування кращий з особистісної або соціальної точок зору, ніж протилежний або зворотний спосіб поведінки або кінцева мета існування [5].

Він вважає, що цінності особистості характеризуються такими ознаками: вони мають коріння в культурі, суспільстві та особистості; вони впливають майже на всі соціальні феномени, які заслуговують вивчення; загальна кількість цінностей, які мають люди, невелика; всі люди володіють тими ж цінностями, але в різному ступені, цінності об’єднані в систему [23].

Цінність, за Т.В.Буткевичем, визначається як властивості того чи іншого суспільного явища чи предмета, які задовольняють потреби, інтереси чи бажання людей. Тим не менш, цінності – це ставлення суб’єкта до реальних предметів і явищ, яке виражається його ціннісними орієнтаціями, соціальними установками та якостями особистості [17].

А.М.Коршунов і В.В.Мантатов визначають цінність як особливу характеристику предметів і явищ, яка відрізняє їх від природи буття, а критерієм ціннісності є суспільна значущість природних явищ.

С.Ф.Анісімов визначає цінність як позитивне значення предмета або його властивості для конкретної діяльності з точки зору того, наскільки він здатний задовольнити певну потребу [11].

Таким чином, цінність - це будь-яке ідеальне або матеріальне явище, яке має значення для людини чи суспільства, заради якого вона діє, вимагає зусиль і продовжує існувати.

Особистісні цінності в сучасних вітчизняних дослідженнях, зокрема в роботах Б.С.Братуся, Г.Є.Залеського, Є.І.Головахи, Г.Л.Будінайте, Т.В.Корнілової, Н.І.Непомнящої та С.С.Бубнової та інших, розглядаються як складна ієрархічна система, яка виконує функцію регулятора активності людини на перетині мотиваційно-потребової сфери особистості та світогляд.

Багато дослідників, включаючи Б.Д.Паригіна, Г.М.Андрєєву, А.І.Донцова, Л.І.Анциферову, В.С.Мухіну, А.А.Бодалева, Г.Г.Ділігенського та В.Г. Алексєєву, продовжували вивчати роль суспільно-соціальних взаємин у формуванні особистості відповідно до її ціннісних орієнтацій. Л.І. Анциферова стверджує, що спрямованість особистості на певні цінності, або ціннісні орієнтації, формує суспільство. Саме суспільство висуває певну систему цінностей, яку люди «чуйно вловлюють» шляхом постійного «обстеження кордонів і змісту норм» і створення своїх власних еквівалентів [21].

В.Г.Алексеєва стверджує, що ціннісні орієнтації є способом, за допомогою якого суспільні цінності впроваджуються в поведінку та дії людини. Вона заявила, що основний спосіб засвоєння духовної культури суспільства, щоб перетворити культурні цінності на стимули та стимули для практичної поведінки людей [34].

Ціннісні орієнтації виникають, коли люди «зустрічають» певні потреби та ситуації, в яких вони задоволені. Отже, коли ви шукаєте основу для класифікації ціннісних орієнтацій, було б розумно використовувати будь-яку з цих категорій для визначення людських потреб. В.Ядов звертає увагу на те, з якою соціальною групою людина найбільше ототожнює своє існування, використовуючи класифікацію потреб, запропоновану Г.Ділігенським [17].

На першому місці знаходиться ототожнення з потребами свого «Я», далі йдуть потреби найближчого сімейного оточення, інші контактні групи та,

нарешті, цілісна соціальна система – людство в цілому. Проходження цього ланцюжка пов’язане з розвитком особистості В.Ядов, що призводить до розширення потреб людського «Я» [14].

Ціннісні орієнтації, пов’язані з залученням у сферу праці, з точки зору цієї парадигми, виявляються відокремленими та навіть ворогуючими. Це означає, що «діяльність по споживанню матеріальних і духовних благ» і «сімейно-побутова активність» однозначно ототожнюються, а виробництво цих благ виноситься за межі сім'ї. Це абсолютно не відповідає погляду на сім'ю як на активного учасника виробництва як матеріальних, так і духовних благ [10].

Ціннісні орієнтації повинні виникнути або перед шлюбом, або вже на початку шлюбу. В.Сисоєнко стверджує, що після шлюбу між двома «Я» чоловіка та дружини повинно відбутися поступове злиття їхніх потреб, інтересів, бажань і намірів. Найкращий спосіб досягти оптимального поєднання потреб і інтересів. Коли виникають розбіжності, подружжя повинні бути готовими відкрито обговорювати їх і намагатися досягти компромісу.

На відміну від цього процесу виникає тенденція до маніпулювання людиною, що включає відмову від щирості в відносинах і використання витончених методів впливу на людину, щоб змусити її підпорядкувати собі і перемогти [2].

Участь сімейних цінностей у житті родини визначає інтеграцію сім'ї. Цінності лежать в основі спрямованості особистості, а також її ставлення до навколишнього середовища, інших і себе. Виділяють, що ціннісні орієнтації подружжя поєднуються з емоційними, когнітивними та поведінковими, і що зміна однієї з них впливає на всіх інших [35].

Існує конфлікт у сфері ціннісних орієнтацій, який перешкоджає формуванню загальноприйнятої системи сімейних цінностей. В психології (Л.С.Виготський, Н.Д.Добринін, В.В.Ільїн, І.С.Кон, К.К.Платонов, Д.Н.Узнадзе та ін.) та педагогіці (С.П.Акутіна, В.І.Переведенцев,

В.А.Титаренко та ін.) дослідження сімейних цінностей отримали відображення [25].

Декілька дослідницьких парадигм сприяли науковому аналізу сімейного феномену та сімейних цінностей. Проблема сімейних цінностей є центральною для кризової парадигми, коли йдеться про розгляд змін у сімейно-шлюбних взаєминах (А.І.Антонов, В.А.Борисов та ін.). У ньому сімейні та індивідуалістичні цінності в загальній системі цінностей пояснюються місцем сім'ї як соціального інституту та стабільністю суспільства в цілому. Подружжя повинні виконувати свої сімейні обов’язки в основних сферах свого життя, згідно з представниками кризової парадигми основних цінностей шлюбу та сім’ї.

Згідно з дослідженнями, цінності подружжя в сучасному світі значно змінилися порівняно з попередніми. Сьогодні сім'ї прагнуть до справедливого розподілу міри участі в господарсько-побутових і виховних турботах, виконання подружнього обов’язку, на відміну від сто років тому, коли в шлюбних відносинах були присутні поняття моралі, ідеї, соціальної рівності, обов’язку та жертовності. Безсумнівно, цінності особистості, які вона виробляє протягом свого життя, впливають на все її життя, в тому числі на відносини у власній родині. Таким чином, сім'я є соціальною групою, яка зберігає, розвиває та передає загальнолюдські цінності з покоління в покоління. Таким чином, цінності подружжя, як життєві, так і сімейні, які вони придбали під час створення та функціонування сім'ї, впливають на сімейні стосунки.

Ціннісна система особистості – це складне і ідеальне утворення, яке ми самі створюємо і розуміємо. Соціологам і психологам ще належить багато вивчити. Відзначимо, що система ціннісних орієнтацій, а не система цінностей особистості, часто згадуються в соціології, хоча ми вважаємо, що вони означають те саме.

Система цінностей дає людині можливість визначити, що для неї важливе та значне в сімейному житті.

Це можуть бути такі цінності, як діти, їхнє здоров’я та благополуччя; любов, ласка, ніжність і дбайливість з боку партнера; матеріальний добробут сім’ї та задовільні житлові умови; задоволеність сексуальним життям у шлюбі; здоров’я як своє власне, так і партнера; хороші взаємини з батьками та родичами партнера; і можливість повністю віддатися своїй творчості, улюбленій професії. Можна передбачити реакцію людини на вчинки в міжособистісних стосунках у сімейному житті, знаючи її систему цінностей, тобто те, що вона вважає важливим і необхідним у житті. Основні сфери інтересів сучасних людей включають професію, сім’ю, інтереси, освіту, відпочинок, ставлення до тварин, віра, здоров’я та матеріальне благополуччя, якщо проаналізувати дані, за якими люди складають уявлення один про одного.

Зображуючи різні сфери життєдіяльності – духовну, інтелектуальну та матеріальну – перераховані цінності та прагнення до них відображають спосіб життя людини. Відносини між членами сім'ї вцілому залежать від взаємозв’язків, змісту та ієрархії цінностей [29].

Коли сім'я розвивається, вона проходить п’ять стадій, які складають життєвий цикл. Система ціннісних орієнтацій сім’ї змінюється протягом життя. Вона розвивається в процесі виховання та соціалізації та відіграє важливу роль у процесі прийняття рішень.

І.Ф.Дементьєв стверджує, що з’єднання людей у шлюбі пов’язане з природною перебудовою їхніх цінностей і формуванням системи загальних сімейних цінностей [27].

Наявність ціннісних орієнтацій у чоловіка та дружини є необхідною для нормального розвитку та функціонування сім’ї. Подружжя намагаються використовувати свої моделі в сімейних взаємодіях, але зазвичай стикаються з певними перешкодами, такими як матеріально-побутові, емоційно-психологічні та інтимно-моральні, які вони повинні подолати.

Адаптивна сторона сумісності, яка дозволяє чоловікам і жінкам поступово «пристосуватися» один до одного, є однією з частин досягнення

високого рівня узгодженості в партнерських стосунках. Незважаючи на те, що процес пристосування неминуче відбувається в кожній родині, небагато людей досягають цього. Сімейне щастя перешкоджає непорозумінню, сваркам і незлагоді. Подружня адаптація обов'язково відбувається під час взаємодії подружжя, а також під час розмови про результати цієї взаємодії [12].

Двома основними взаємопов'язаними, але протилежними спрямованими механізмами характеризують процес організації спільного побуту подружжя. Перший механізм відомий як персоналізація, який є процесом передачі та трансляції ціннісних і смислових характеристик того, що складає простір власного життєвого світу. Другий механізм відомий як персоніфікація, який є процесом створення особистісних цінностей шляхом проникнення в цінності та розуміння іншої люди [22].

Таким чином, персоналізація та персоніфікація як механізми трансформації ціннісно-смислових елементів життєвого світу подружжя створюють більший спільний простір, що дозволяє зміцнювати спільність подружжя. Таким чином, персоналізація використовується як показник ступеня відкритості подружжя; сім'я демонструє відкритість як у соціальному, так і в культурному контексті, що є партнером, який дає родині можливість розвиватися.

Зважаючи на те, що сім'я є самоорганізованою, нелінійною та відкритою системою, успішне функціонування сімейної системи можливо лише за умови постійного узгодження систем цінностей подружжя. Таким чином, узгодження ціннісних координат життєвого світу подружжя буде проявлятися в динаміці загальних сімейних цінностей. Ці зміни можуть відбуватися як кількісно, так і якісно в цьому утворенні відповідно до принципів самоорганізації [28].

У міру того, як тривалість шлюбних відносин збільшується, можна спостерігати цікаві та важливі питання щодо динаміки сімейних цінностей подружжя. Ця динаміка може відрізнятися від чоловіків і жінок через те, що їхні «історії» є різними для тих, хто живе разом. Цінності впливають на те, як

члени подружжя орієнтуються на виконання певних ролей у сім'ї, а також на те, як партнери виконують ці ролі.

Таким чином, система цінностей визначає основну сторону спрямованості особистості і є основою її світогляду, мотивації до життєвої активності та ставлення до навколишнього світу, інших і себе самої. Це також є основою життєвої концепції та «філософії життя».

1.2. Основні підходи в оцінюванні розподілу ролей між шлюбними партнерами

У вітчизняній науці поняття функцій сім'ї співвідноситься з поняттям сімейної ролі та структури, оскільки функції сім'ї реалізуються в процесі спілкування та взаємодії членів сім'ї за умов рольового розподілу. Автори, такі як Є.К. Васильєва, А.Г. Харчев, М.С. Мацковський, Л.Б. Шнейдер та інші, відзначають, що функції сім'ї є основною темою для різноманітних сімейних ролей [13].

Кожен член сім'ї має постійні ролі в системі сім'ї. Рольова структура визначає, що, коли, як і в якій послідовності члени повинні робити в процесі взаємодії. Сімейна роль включає не лише поточну поведінку, але й бажання, цілі, переконання, почуття, соціальні установки, цінності та дії, які очікуються від членів сім'ї [40].

Багато дослідників стверджують, що уявлення вітчизняних авторів про соціальну роль визначають уявлення про сімейну роль у вітчизняній науці [27].

Таким чином, сімейна роль є одним із видів соціальної ролі, яка визначається як поведінка, задана суспільством і очікуваннями оточуючих, незважаючи на індивідуальні особливості. Але ця поведінка набуває суб'єктивного характеру і несе на собі відбиток індивідуальних особливостей і психічних станів, незважаючи на формальні вимоги до виконання соціальної

ролі. Прийняття людиною соціальної ролі залежить від її потреб, інтересів, схильностей і здібностей, бажання самореалізації та самовдосконалення [42].

Гендерні ролі пов'язані з сімейними ролями, які, у свою чергу, визначаються як набір очікуваних взірців поведінки, які мають чоловіки та жінки [18].

В.В.Москаленко стверджує, що «протиставлення «чоловічого» та «жіночого» світів відбувається в специфічних гендерних приписах і обов'язках чоловіків і жінок, а також у гендерних стереотипах, пов'язаних з ними. Група правил, які містять загальну інформацію про характеристики, властиві кожній статі, називається гендерними ролями. Гендерна роль відображає поєднання характеристик чоловіка та жінки, формує гендерні якості людини, розкриває її здібності та спонукає її до виконання певних завдань [26].

У культурі існує система статевої символіки та стереотипів щодо маскулінності та фемінінності [13; 15].

Тип приписаних ролей називається гендерними ролями. Дитина отримує статус майбутнього чоловіка або жінки ще при народженні. Потім під час процесу гендерної соціалізації вона навчається виконувати ту чи іншу гендерну роль [18].

Стереотипи, які панують у суспільстві щодо гендеру, впливають на процес соціалізації дітей і багато в чому визначають його напрямок. Стандартизовані уявлення про риси характеру та моделі поведінки, які відповідають сучасним поняттям «чоловіче» та «жіноче» називають гендерними стереотипами [10].

Одним із найбільш поширених стереотипів є гендерний стереотип, який описує, як гендерна стать визначає сімейні та професійні ролі. Цей стереотип вказує на загальні моделі поведінки чоловіка та жінки в ролі. Згідно з цим стереотипом, сімейні функції (мати, господиня) вважаються головними соціальними ролями для жінок, тоді як професійні функції для чоловіка вважаються головними [1].

Характер керівництва визначає систему стосунків влади та підпорядкування в сім'ї; це включає ієрархічну структуру сім'ї та розподіл ролей відповідно до завдань, які вирішує сім'я на певній стадії свого життєвого циклу [23].

Сучасна соціально-психологічна література виділяє кілька класифікацій ролей, пов'язаних із сім'єю [15]:

1. На мікросистемному рівні, або рівні нуклеарної сім'ї, члени сім'ї виконують різні ролі, включаючи подружні ролі, такі як чоловік і дружина; ролі, пов'язані з дитячо-батьківською системою, такі як матір, батько, син і донька; і ролі, пов'язані зі сиблінговою підсистемою, такі як брат і сестра.

2. На макросистемному рівні (рівень розширеної сім'ї) існують різні ролі, які описують взаємодію членів сім'ї. Деякі з цих ролей пов'язані з подружніми зв'язками, такими як невістка, зять, теща, свекор, тощо; інші є ролями, пов'язаними зі спорідненістю, такими як бабуся, дідусь, онуки та двоюрідний брат.

Люди традиційно розрізняють традиційні та міжособистісні ролі в рольовій структурі сім'ї. Конвенціональні ролі, які стандартизовані та визначають постійні права та обов'язки членів сім'ї, складаються з переліку форм поведінки та способів їх реалізації, які регулюються правом, мораллю та традиціями. Відмінності міжособистісних стосунків у сім'ї визначають міжособистісні ролі [22].

Конвенційні ролі можна класифікувати за різними критеріями. Ролі чоловіка та дружини, батьків - матері та батька, дітей - сина й доньки, сиблінгів – брата й сестри, прародичі та інші включаються в типологію сімейних ролей відповідно до статусу родинних стосунків. Історія, культура та етнічні характеристики сім'ї визначають права та обов'язки, пов'язані з родинним статусом.

Згідно з типологією сімей К.Кіркпатріка, існують традиційні, товариські та партнерські подружні ролі, від узгодженості яких залежать особливості взаємин подружжя. Таким чином, традиційні ролі дружини включають

народження й виховання дітей, створення затишку та ведення домашнього господарства, адаптацію до залежності та толерантність до обмежень у сфері діяльності. Прийняття основних рішень, підтримка контролю та влади в сім'ї, економічна безпека та захист сім'ї, а також емоційна вдячність дружині за адаптацію до залежності є обов'язками чоловіка [5].

Подружжя повинні забезпечувати моральну підтримку, сексуальне задоволення та жваве і цікаве спілкування один з одним і з іншими людьми, щоб виконувати товариські ролі.

Розмір заробітку, спільна відповідальність за дітей, участь у веденні домашнього господарства та розподіл правової відповідальності є важливими елементами ролі партнерів, які вимагають від дружини та чоловіка фінансового внеску в сім'ю [36].

К.Кіркпатрік стверджує, що певний тип сім'ї створюється подружжям, які орієнтуються на певні сімейні ролі. Успіх сімейного життя пов'язаний із спільністю цінностей подружжя. Кожна сім'я має свою унікальну думку про те, які ролі вона виконує, і ці думки втілені в ролях подружжя в сім'ях.

Багато дослідників (Ю.Є.Альошина, О.І.Бондарчук, А.Н.Волкова, С.В.Ковальов, Т.М.Трапезнікова, Л.Б.Шнейдер та ін.) стверджують, що функціональна класифікація сімейних ролей є найбільш універсальною [13]: відповідальний за матеріальне забезпечення сім'ї, господар-господарка, відповідальний за підтримку родинних зв'язків, організатор сімейної субкультури, організатор розваг, сексуальний партнер, відповідальний за доглядом за дитиною, вихователь, сімейний «психотерапевт».

На думку Е.Г.Ейдемиллера та В.В.Юстіцкіса, існують такі умови розподілу ролей між подружжям: здатність виконувати певні сімейні ролі; прийнятність того, хто виконує роль чи сукупність ролей; і здатність задовольняти власні потреби та потреби інших членів сім'ї, виконуючи ці ролі. Створення патологізуючих сімейних ролей завдає психологічної шкоди членам сім'ї, якщо ці умови не виконуються [42].

Поява патологічних сімейних ролей є ознакою неефективності сімейної системи. Сім'ї можуть зберігати стабільність як система завдяки патологізуючим ролям, але вони негативно впливають на членів сім'ї залежно від того, як вони організовані та функціонують [15].

«Сімейні міфи» — це феномен, який лежить в основі патологічних ролей, оскільки члени сім'ї мають неправильні уявлення один про одного, про себе та про сім'ю в цілому [14]. Захисні механізми, спричинені особистісними проблемами кожного члена сім'ї, а також проблемами в загальному функціонуванні сім'ї, визначають генезис і функціонування патологізуючих ролей [38].

Сімейні підсистеми, ролі, норми та цінності допомагають зрозуміти сімейну структуру. Усі ці можливості дозволяють спеціалісту «намалювати» портрет сім'ї. Завдяки цьому практичному психологу можна розробити стратегію психологічної допомоги сім'ї та способи покращити їхні функціональні можливості.

Необхідно переглянути соціальні функції чоловіка та жінки в сім'ї через сучасну егалітаризацію сім'ї. Співвідношення традиційних і егалітарних тенденцій розподілу сімейних ролей, а також особливостей взаємодії сімейних ролей у сучасних подружніх парах, має бути джерелом пошуку проблем, з якими стикається сучасна сім'я.

Н.Гордєва стверджує, що традиційний розподіл сімейних ролей «вийшов з моди» протягом двох-трьох поколінь тому, але процес егалітаризації продовжується і набуває все нових відтінків. Цей процес супроводжується невизначеністю та викривленням уявлень подружжя про своє місце та роль у сім'ї. Багато дослідників вважають, що це одна з основних причин розпаду та дезорганізації сім'ї [26].

Функціонально-рольовий розподіл і розподіл сфер влади та відповідальності в сім'ї визначають розподіл моделей сім'ї на традиційні та егалітарні. Відповідно до традиційної моделі сім'ї обов'язки шлюбних партнерів розподіляються відповідно до їх статі.

У традиційній патріархальній сім'ї чоловік має природне верховенство, яке виявляється в тому, що він контролює гроші та приймає важливі рішення. О.М.Здравомисловий стверджує, що традиційні сім'ї створюються таким чином, щоб зберігати спосіб життя старшого покоління, а діти повторюють батьків. У цьому випадку діти є об'єктом соціалізації, яка намагається «вписати» їх у чітко визначені межі існуючих норм, цінностей і ролей. В традиційних сім'ях безумовний авторитет старшого покоління, звичаї та ритуали керують механізмом соціалізації. Традиційна норма відрізняється від суворих санкцій за порушення. Традиційна сім'я, на думку багатьох дослідників, потребує від своїх членів підкорення та покірливості, що може призвести до конфліктів і навіть розриву стосунків [16].

Тим не менш, традиційна модель сім'ї має багато переваг, а не обмежень. Не варто розглядати обмеження та регламентованість традиційної моделі сім'ї лише з точки зору обмежень. Традиційні сім'ї відрізняються високою кооперацією, яка досягається завдяки рольовій взаємодоповнюваності подружжя та високій когнітивній згоди, яка випливає з загальноприйнятих соціальних норм. Ця модель має певні переваги порівняно з егалітарною моделлю, оскільки вона передбачувана та стабільна, незважаючи на те, що більшість сучасних сімей намагаються відійти від суворої традиційності сімейного ладу.

У егалітарній моделі сім'ї шлюбні партнери однаково беруть участь у сімейних ролях і обов'язках, основним чином відповідаючи за свої смаки та можливості. Таким чином, у цій моделі сім'ї особистісні уподобання, а не статеворольова диференціація, визначають рольовий розподіл. Соціологічні дослідження виявили, що сім'ї з егалітарною структурою стосунків, яка передбачає рівномірний і справедливий розподіл «влади» сім'ї за різними сферами, є найщасливішими та стійкішими [35].

У минулому переважали традиційні зразки поведінки чоловіка-батька та жінки-матері, коли чоловік був головою сім'ї, годувальником і носіями соціального статусу, а жінка охороняла домашнє вогнище. Через те, що жінки

часто беруть участь у професійній і громадській діяльності, вони нерідко мають однаковий соціальний статус і дохід, як і чоловіки, що дозволяє їм рівномірно брати участь у прийнятті сімейних рішень.

У суспільстві також існують уявлення про ролі та обов'язки подружжя, які не відповідають реальності. Ці уявлення залежать від стереотипів, пов'язаних із традиційною сім'єю, і від переконання про рівність чоловіка й жінки у виконанні більшості функцій, пов'язаних із сім'єю [15].

Коли розглядається як традиційна, так і егалітарна моделі функціонально-рольового розподілу сім'ї, стає очевидним, що не існує єдиної моделі, яка є абсолютно кращою. Крім того, зміни характеру розподілу ролей у сім'ї протягом сімейного циклу є природними та сприяють успішній адаптації сім'ї до нових обставин. Збіг уявлень про рольову поведінку та рольові очікування подружжя в рамках прийнятої моделі є більш важливим для успішного сімейного життя. Кожен шлюбний партнер має свій власний образ-еталон чоловіка, батька, жінки, дружини чи матері, а сімейне життя включає створення структури сім'ї, розподіл ролей і обов'язків, а також спільні сімейні цінності. Причому найкращий розподіл був би таким, щоб він відповідав бажаним можливостям кожного шлюбного партнера, щоб виконання їх не здавалося тяжкою карою [29].

1.3. Проблема узгодженості сімейних цінностей та рольових установок як основа благополуччя сім'ї

Сумісність подружжя є ключовим фактором стабільності шлюбу та благополуччя родини. Виявляється, що високий рівень сумісності в повсякденному житті вкрай рідко; це стосується лише критичних періодів життя, коли це змушує задуматися про його сенс і подивитися на свою поведінку з точки зору вищих цінностей.

Узгодженість поведінки, емоційних переживань і взаєморозуміння людей у процесі спілкування є результатом складного психологічного ефекту, відомого як міжособистісна сумісність [16].

У соціально-психологічній літературі міжособистісна сумісність визначається як взаємне прийняття партнерів у спілкуванні та діяльності, яка базується на подібності або доповнюваності соціально-психологічних і індивідуально-психологічних характеристик, таких як мотиви, інтереси, установки, характери, темпераменти тощо. Суб'єктивна задоволеність партнерів процесом і результатами взаємодії, яка супроводжується взаємними симпатіями, розумінням і повагою, є основою міжособистісної сумісності [19].

Ю.Н.Олейник пропонує виділяти сумісність подружжя на кожному з цих рівнів, виходячи з моделі багаторівневої структури сімейних стосунків. Він виділяє психофізіологічну, психологічну, соціально-психологічну та соціокультурну сумісність подружжя [30].

М.М.Обозов і А.М.Обозов визначають три основні точки зору на питання подружньої сумісності [19]:

- структурний підхід, у якому сумісність передбачає відповідність особистісних та індивідуально-типологічних характеристик шлюбних партнерів (зокрема, експериментально доведено положення про взаємодоповнюваність, компліментарність індивідуально-типологічних характеристик, але подібність особистісних якостей партнерів);
- адаптивний підхід, у якому сумісність визначається як позитивне міжособистісне ставлення подружжя, взаєморозуміння та ефективне спілкування; сумісність визначається як толерантність, висока терпимість до особливостей поведінки один одного та готовність приймати свого шлюбного партнера таким, який він є.
- функціональний підхід, який розглядає сумісність як співвідношення ролей подружжя в сім'ї та їхніх думок про сім'ю в цілому.

Базуючись на численних дослідженнях, У.Тоумен стверджує, що те, як кожен із шлюбних партнерів відтворює своє місце серед братів і сестер, має

вирішальне значення для стабільності шлюбу. На його думку, зв’язки між сестрами та братами, які існували в батьківській сім’ї, переносяться на їхнього шлюбного партнера. Коли стосунки обох шлюбних партнерів нагадують їх сиблінгову роль у батьківській сім’ї, такі стосунки виявляються міцнішими та тривалішими. Таке правило відоме як «теорія дублікатів» [39].

Провідні сімейні цінності, які змінюються протягом життя сім'ї та відображають зміну значення її функцій, значною мірою визначають рольову структуру сім'ї. Дослідники класифікують сімейні цінності на основі зв’язків у сім’ї та ролей, які сім’я виконує як інституція [20].

У першому випадку Д.В.Медкова виділяє три категорії сімейних цінностей: цінності спорідненості, цінності батьківства та цінності подружжя. Автор описує основні цінності подружжя, включаючи цінність шлюбу, цінність їх рівноправності або домінування в сім’ї, цінність міжособистісних комунікацій, цінність взаємопідтримки та взаєморозуміння, а також різні статеві ролі в сім’ї. Основними цінностями батьківства є цінність дітей, незалежно від того, багатодітна чи малодітна сім’я, а також цінність виховання та соціалізації дітей у сім’ї. Розширена або нуклеарна сім’я, цінність взаємодії та взаємодопомоги між родичами та наявність родичів є цінностями спорідненості, за словами автора [23].

Сім'я виконує соціальні функції, згідно з класифікацією сімейних цінностей А.А.Яворської та М.В.Дмитрієвої. Так, репродуктивна функція і цінність дітей пов’язані. Функція соціалізації включає цінність соціалізації дітей у сім’ї, а також внесок обох батьків і старших поколінь у виховання дітей.

Екзистенційні цінності, пов’язані з підтриманням життєдіяльності членів сім’ї та дітей після їх народження, включають цінність внутрішньосімейних комунікацій, мікроклімату сім’ї, здоров’я та благополуччя, а також підтримки довголіття членів сім’ї. Цінності, пов’язані з економічною функцією сім’ї, включають цінність бізнесу, споживання, зв’язку та виробництва або сім’ї як єдиного споживача [15].

Погодьтеся, що ієрархічна структура сімейних цінностей за ступенем їх важливості, актуальності та необхідності продовжує розвиватися. На різних стадіях життєвого циклу сім'ї одна і та ж цінність може бути оцінена по-різному. Тим не менш, значні розбіжності в особистих цінностях подружжя можуть призвести до багатьох конфліктів, які можуть завдати шкоди шлюбному союзу. Подружжя, які не погоджуються щодо своїх спільних цінностей, часто стикаються, щоб побудувати міцне сімейне життя. Крім того, подружжям не завжди легко ділити сімейні обов'язки. Кожен із подружжя повинен виконувати свою відповідну роль, щоб сім'я була міцною.

В сучасному світі якість міжособистісних відносин подружжя залежить від того, наскільки добре і успішно вони себе сприймають. Тим не менш, мало досліджень було зроблено щодо того, як подружжя з різним сімейним стажем сприймають свій шлюб, а також того, як їхні сімейні ролі та цінності впливають на це.

Порівняльний аналіз узгодженості сімейних цінностей і рольових установок подружжя в молодих сім'ях і сім'ях старшого подружнього віку показав, що подружжя обох типів не погоджуються з цінністю «зовнішня привабливість», що означає, що їхні бажання мати зовні привабливого партнера не збігаються.

Крім того, було виявлено, що подружжя з сімей старшого подружнього віку по-різному оцінюють важливість моральної та емоційної підтримки, яку забезпечує шлюб. Шлюб більше сприймається чоловіками в сім'ях старшого подружнього віку як місце психологічної стабілізації та розрядки. Крім того, жінки не завжди готові стати «сімейними психотерапевтами» і надавати чоловіку моральну та емоційну підтримку; для них важлива взаємна моральна та емоційна підтримка в родині.

Висновки до першого розділу

Провідні сімейні цінності, які розвиваються протягом життя сім'ї та відтворюють зміни значущості її функцій, значною мірою визначають рольову структуру сім'ї. Сімейні цінності регулюють розподіл ролей, керівництво та спосіб життя сім'ї. Рольову установку можна визначити як бажання виконувати певну діяльність, щоб задовольнити потребу або бажання. Шлюбно-сімейні установки розвиваються в сім'ї батьків.

Рольові установки подружжя є частиною сімейної ролі та є частиною функціонально-рольової структури сім'ї. Функціонування сімейної ролі забезпечується рольовою узгодженістю, що означає, що сімейні ролі не суперечливі, що сімейні ролі задовольняють потреби особистості та що сімейні ролі відповідають можливостям особистості.

Традиційні, антитрадиційні та егалітарні моделі сімейно-рольового розподілу сім'ї визначають сімейні рольові установки. Ці моделі виділяються залежно від статево-рольової диференціації в сім'ї. Збіг, узгодженість уявлень про рольову поведінку та рольові очікування подружжя в контексті прийнятої моделі та гнучкість самої моделі сімейно-рольового розподілу є більш важливими для благополуччя сім'ї.

Рольові установки подружжя є частиною сімейно-рольової взаємодії, і одним із показників сімейно-рольової сумісності є узгодженість рольових установок подружжя. Значущість сімейних цінностей, узгодженість сімейних цінностей і рольова адекватність подружжя є емпіричними показниками рольових установок подружжя.

РОЗДІЛ ІІ. ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ УЗГОДЖЕНОСТІ СІМЕЙНИХ ЦІННОСТЕЙ ТА РОЛЬОВИХ УСТАНОВОК В СУЧАСНИХ ПОДРУЖНІХ ПАРАХ

2.1. Підбір і обґрунтування психодіагностичного інструментарію для визначення рівня узгодженості сімейних цінностей та рольових установок

Констатувальний експеримент проводився з метою визначення основного напрямку, принципів організації та методів основного дослідження; уточнення припущень щодо структури об'єкта дослідження та зв'язків; і визначити тип і обсяг вибіркової сукупності, на якій згодом проводилося основне емпіричне дослідження.

У дослідженні використовувались:

- «Соціально-демографічна довідка» А.Н.Волкова, Т.М.Трапезнікова соціально-демографічна довідка для визначення соціально-демографічних характеристик сім'ї, таких як шлюбний стаж подружжя, наявність дітей, оцінка житлових умов і матеріального стану сім'ї, вікова різниця між подружжям, різниця за формальним рівнем освіти та професійна сфера зайнятості;
- «Дослідження ціннісних орієнтацій» М. Рокича – це дослідження того, як життєві цінності подружжя узгоджуються, щоб створити ціннісно-орієнтаційну єдність шлюбних партнерів;
- «Рольові очікування та домагання у шлюбі» (РОД) О.Волкова, Г.Трапезникова: спрямована на визначення ієрархії сімейних цінностей, думок подружжя про розподіл сімейних ролей і рольової структури сімейної пари;
- «Задоволеність шлюбом» В.В.Століна, Т.Л.Романова, Г.П.Бутенко – це методика дослідження, наскільки подружня пара задоволена своїм шлюбом.

- «Розподіл ролей у сім'ї» Ю.Є.Альошина, Л.Я.Гозман, Є.М.Дубовська – це опитувальник, що визначає, наскільки чоловік і дружина виконують свої ролі.

За результатами дослідження було прийнято рішення систематизувати емпіричні показники, щоб далі аналізувати та інтерпретувати отримані дані відповідно до предмету та мети дослідження.

Таким чином, показники сімейно-рольової взаємодії були об'єднані в один блок емпіричних змінних, який називається «Об'єкт подружньої взаємодії».

Сімейно-рольова площина подружніх стосунків включає сімейні цінності та ролі, а також особливості функціонально-рольового розподілу. Сімейно-рольова площина представлена емпіричними показниками, такими як індивідуальні показники значущості сфери сімейних цінностей (рольові очікування), узгодженість сімейних цінностей.

Другий блок змін називається «Умовою сімейної взаємодії». Він включає соціально-психологічну характеристику подружжя як узгодженість їхніх життєвих цінностей, як термінальних, так і інструментальних. За результатами констатувального дослідження було припущено, що узгодженість життєвих цінностей подружжя в сімейній взаємодії може допомогти їм краще зрозуміти один одного.

Показник сімейного благополуччя, також відомий як «показник стабільності подружніх стосунків», представляє третій блок змінних. Він включає емпіричний показник, такий як задоволеність шлюбом. Вибір цього емпіричного показника був пов'язаний з метою дослідження, яка полягала в тому, щоб виявити чи спростувати наявність впливу показників сімейно-рольової взаємодії на показник задоволеності подружжя шлюбом.

Крім того, було виділено групу непсихологічних показників, які об'єктивно впливають на життєдіяльність сім'ї.

Ці показники включають шлюбний стаж подружжя, наявність дітей, вікову різницю між подружжям, оцінку житлових умов і матеріального стану

сім'ї, різницю за формальним рівнем освіти та професійну сферу зайнятості. Використання цих емпіричних показників, зокрема, щодо матеріального стану сім'ї, є виправданим тому, що мета дослідження полягає в тому, щоб визначити не реальний матеріальний стан і житлові умови сім'ї, а оцінку економічних характеристик респондентів за тримірною шкалою «добре - задовільно - незадовільно».

Відповідно до визначеного блоку параметрів подружньої взаємодії було підібрано методи емпіричного дослідження, які представлені у таблиці (табл.2.1).

Таблиця 2.1.

Методи дослідження параметрів подружньої взаємодії

№	Параметри	Емпіричні показники	Психодіагностичні методи
1	Об'єкт подружньої взаємодії	значущість сімейних цінностей, узгодженість сімейних цінностей, рольова адекватність, розподіл сімейних ролей.	«Рольові очікування й домагання у шлюбі» (РОД) О.Волкова, Г.Трапезникова «Розподіл ролей у сім'ї» Ю.Є. льошина, Л.Я. озман, Є.М.Дубовська
2	Умова сімейної взаємодії	узгодженість життєвих цінностей	«Дослідження ціннісних орієнтацій» М.Рокича
3	Показник стабільності подружніх стосунків	задоволеність шлюбом	«Задоволеність шлюбом» В.В.Столін, Т.Л.Романова, Г.П.Бутенко
4	Демографічні соціально-економічні характеристики сім'ї	шлюбний стаж подружжя, наявність дітей, оцінка житлових умов і матеріального стану сім'ї, різниця за рівнем освіти, професійна сфера зайнятості.	«Соціально-демографічна довідка» О.Волкова, Г.Трапезникова

Для дослідження об’єкта подружньої взаємодії було обрано наступні методики:

Методика «Соціально-демографічна довідка» А.Н.Волкова, Т.М.Трапезнікова [33]. Це опитувальник, який надає можливість дослідити демографічні та соціально-економічні особливості сім’ї та включає такі характеристики: шлюбний стаж подружжя; умови проживання (з батьками та дітьми – розширена сім’я, нуклеарна сім’я або окрема сім’я); оцінка житлових умов сім’ї – суб’єктивна оцінка подружжя.

Методика «Дослідження ціннісних орієнтацій» М. Рокича (Додаток Б). Ця методика дозволяє визначити схильності до соціального поводження, мотивації, життєвих цілей і ціннісних орієнтацій. Основою життєвої концепції та «філософії життя» є система ціннісних орієнтацій, яка визначає основну сторону спрямованості особистості та складає основу її відносин до навколишнього світу, до інших, до себе самої та до світу.

Опитувальник містить дві шкали. Шкала термінальних цінностей – це список життєвих цілей, які можуть мати значення для людини, коли вона оцінюється в суспільстві.

У шкалі інструментальних цінностей представлені методи досягнення життєвих цілей, тобто методи, які людина вважає найбільш ефективними для досягнення цих цілей.

Результати дослідження показують, що можна обчислити коефіцієнт рангової кореляції Спірмена, який показує, наскільки змінюються життєві цінності подружжя за кожною зі шкал цінностей.

Методика «Рольові очікування і домагання у шлюбі» (РОД) О.Волкова, Г.Трапезникова (Додаток В). Ця методика дозволяє провести порівняльний аналіз уявлень подружжя щодо сімейних цінностей і рольових установок. Це дозволяє визначити ступінь адекватності ролі у сферах міжособистісної взаємодії в сім’ї.

Існує сім шкал, які складають методологію. Вони включають сфери інтимної та сексуальної сфери, сфери особистісної ідентифікації зі шлюбним

партнером, сфери господарства та побуту, сфери батьківсько-виховної, сфери соціальної активності, сфери емоційно-терапевтичної сфери та сфери того, наскільки шлюбний партнер привабливий ззовні. Вивчення шкал сімейних цінностей дозволяє створити ієрархію сімейних цінностей, уявлення подружжя про розподіл сімейних ролей і рольову структуру сімейної пари [26].

Мета методу рольових очікувань і домагань (РОД) полягає в тому, щоб визначити уявлення подружжя щодо того, наскільки важливими є основні функції сім'ї в житті (показники утворюють шкалу сімейних цінностей, або ШСЦ); а також щодо бажаного розподілу ролей між чоловіком і дружиною при виконанні сімейних функцій.

Результати індивідуальних показників шкал сімейних цінностей були розділені на три групи для подальшої статистичної обробки даних емпіричного дослідження. Розподіл був здійснений відповідно до умов інтерпретації даних опитувальника.

Методика «Задоволеність шлюбом» В.В.Століна, Т.Л.Романової, Г.П.Бутенка (Додаток А). Визнано, що спільність інтересів, потреб, цінностей та інших факторів є одним із факторів, які визначають сумісність подружжя та стабільність шлюбу.

Тест-опитуваник призначений для експрес-діагностики ступеня задоволеності-незадоволеності та узгодження-неузгодженості задоволеності шлюбом у конкретній парі, допомагає визначити ці характеристики подружжя.

Подружнє ставлення до свого шлюбу визначається як їх внутрішня суб'єктивна думка. Це важливий показник функціонування сучасних сімей і відображає якісну сторону сімейних процесів.

Задоволеність шлюбом є важливою частиною психічного здоров'я сім'ї, оскільки вона дозволяє адекватно регулювати поведінку та діяльність усіх членів сім'ї [33].

Тест-опитувальник є одномірною шкалою з 24 тверджень, що стосуються різних тем, таких як думки, оцінки, установки, сприйняття себе та

партнера тощо. Від абсолютно неблагополучних до абсолютно благополучних сімей існують за розподілом сумарного балу опитувальника [33].

Методика «Розподіл ролей у сім'ї» Ю.Є.Альошиної, Л.Я.Гозмана, Є.М.Дубовської [335]. Автори дослідження виявили сім основних ролей у сім'ї, які відповідають характеристикам сучасної сім'ї:

Виховання дітей – це процес виконання завдань для розвитку дитини в компетентну, моральну та соціалізовану особистість. Деякі певні фактори визначають загальний рівень виконання цієї функції. Насамперед те, наскільки активно батьки беруть участь у цьому завданні, залежить від рівня освіти батьків: чим вищий рівень освіти, тим менше уваги батьки приділяють вихованню своєї дитини.

Емоційний клімат сім'ї – реалізація цієї ролі залежить від активності, спрямованої на вирішення особистісних проблем партнера; вислухати, виразити прийняття, підтримку, допомогти розібратися в проблемі та надати емоційну підтримку.

Матеріальне забезпечення сім'ї включає в себе, перш за все, багато завдань і обов'язків, пов'язаних із зароблянням грошей, забезпеченням сім'ї достатнього матеріального забезпечення.

Ця посада передбачає організацію розваг, включаючи планування та організацію відпусток, відвідування кіно, запрошення гостей тощо.

Традиційно роль «господаря» або «господині» включає покупку продуктів і приготування їжі, догляд за одягом, забезпечення затишку, порядку та чистоти в будинку.

Сексуальний партнер – ця посада передбачає демонстрацію різного роду сексуальної поведінки. Традиційно вважається, що це ініціює і визначає характер сексуальних відносин чоловік.

Таким чином, опитування показують, що чоловіки зацікавлені в активності жінок як сексуальних партнерів. Потрібно зазначити, що дружини в молодих сім'ях частіше виступають ініціаторами інтимних стосунків, ніж чоловіки старшого віку.

Організація сімейної субкультури – виконання цієї ролі передбачає активність, спрямовану на формування культурних цінностей і різноманітних інтересів і захоплень у членів сім'ї.

Кожній галузі відповідають три питання опитувальника. Кожне питання містить відповіді. На відповідному аркуші відзначте відповідну відповідь хрестиком проти відповідного питання, вибравши відповідь, яка більшою мірою відповідає вашій точці зору.

2.2. Емпіричне дослідження рівня узгодженості сімейних цінностей та рольових установок як складової сімейно-рольової взаємодії

Емпіричним дослідженням проводилося було охоплено 100 респондентів (50 сімей). У дослідженні брали участь педагоги, студенти Вінницького інституту Університету «Україна», члени їх сімей, а також подружні пари – батьки дітей, що навчаються у 1 класах Комунального закладу «Вінницький ліцей №29».

Першою методикою, яку ми використали для вивчення сімей була «Соціально-демографічна довідка» А.Н.Волкова, Т.М.Трапезнікова, що дало нам змогу детально дослідити кожну сім'ю та зробити певні висновки щодо сформованої вибірки.

Представлена в дослідженні вибіркова сукупність має наступні характеристики:

1. Тривалість перебування у шлюбі: 1-5 років – 20 % сімей, 5-10 років – 36 % опитаних сімей, 10-30 років – 44 % сімей.
2. Наявність дітей: бездітні сім'ї – 2 % сімей, сім'ї з одною дитиною – 42 % досліджуваних сімей, сім'ї з двома й більше дітьми – 56 % опитаних сімей.
3. Умови проживання подружжя: разом з батьками (розширена сім'я) – 24 % сімей, разом з дітьми (нуклеарна сім'я) – 70 % опитаних сімей, окремо (подружжя) – 6 % сімей.

4. Оцінка житлових умов сім'ї: гарні – 66 % сімей, задовільні – 30 % сімей, незадовільні – 4 % сімей.

5. Матеріальний стан сім'ї: гарний – 42 % сімей, задовільний – 58 % сімей.

6. Вік шлюбних партнерів: відсутня вікова різниця – 6 % опитаних сімей, чоловік старший за дружину – 74 % сімей, жінка старша за чоловіка – 20 % сімей.

7. Освіта подружжя: однаковий рівень – 78 % сімей, освітній рівень чоловіка вищий, ніж у дружини – 4 % сімей; освітній рівень дружини вищий, ніж у чоловіка – 18 % сімей.

8. Професійна діяльність: чоловіки: кваліфіковані робітники – 22 % сімей, приватні підприємці – 18 % сімей; державні службовці – 10 % сімей;; юристи – 12 % сім 'ей; лікарі – 12 % сім'ей; економісти – 12% сімей. Дружина: педагоги – 30 % сімей; домогосподарки – 10 % сімей; бухгалтери – 8 % сімей; кваліфіковані робітники - 4 сім'ї (8%); лікарі - 4 сім'ї (8%); психологи – 12 % сім'ей; медичні працівники – 10 % сім'ей; робітники культури – 14 % сім'ей; юристи – 10 % сім'ей (2%).

Враховуючи соціально-демографічні характеристики сімей у вибірковій групі, можна припустити, що більшість досліджуваних сімей перебувають на одному з трьох етапів розвитку сім'ї:

- період становлення сім'ї. На цьому етапі прийняття змін у інтенсивності почуттів, встановлення психологічної та просторової дистанції з генетичними сім'ями, набування досвіду взаємодії у вирішенні проблем організації повсякденного побуту сім'ї, створення інтимності та первинне узгодження сімейних ролей. На цьому етапі подружжя проходять першу нормативну сімейну кризу — прийняття подружніх обов'язків [81, 33];
- перший етап життя сім'ї. Етап характеризується прийняттям рішення щодо продовження роду: повернення жінки до професійної діяльності або початок відвідування дитиною дошкільного навчання. На цьому етапі життя подружжя має розподіл ролей, пов'язаних з батьківством, їх узгодженістю,

забезпеченням матеріальних ресурсів для нового життя сім'ї, адаптацією до фізичних і психологічних труднощів і обмеженням загальної активності подружжя поза домом. Феноменологія цієї кризи вказує на те, що сім'ї повинні перебудовуватися, щоб впоратися з новими завданнями. Це включає перебудову структури сім'ї, щоб забезпечити безпеку дитині та узгодити особисті та сімейні ролі подружжя [37].

- етап зрілої сім'ї. Створення нової структури стосунків визначає особливості цього етапу. На цьому етапі сім'я зазвичай отримує нового члена. Відповідно, ролі подружжя змінюються. Здібності до виховання доповнюють їхні можливості задовольняти потреби дитини в догляді та безпеці. Етап закінчується, коли діти частково відокремлюються від батьківської сім'ї та кожен член сім'ї отримує умовно автономію. Феноменологія нормативної сімейної кризи здебільшого стосується вирішення проблем перерозподілу контролю та автономії між батьками та дітьми, а також зміни стилю батьківської поведінки та батьківських ролей. Це призводить до того, що доросла дитина сепарується від батьківської сім'ї [37].

Другою методикою, яку ми використали у нашому дослідженні, стала методика «Рольові очікування й домагання у шлюбі» (РОД) О.Волкова, Г.Трапезникова.

Це дало нам змогу дослідити бажані очікування та прагнення кожного сімейного партнера. При аналізі результатів ми також враховували стаж перебування у шлюбі.

Результати дослідження сімей із шлюбним стажем 1-5 років за даною методикою представлені у таблиці (табл.2.2).

Таблиця 2.2

Результати вивчення рольових очікувань та рольових домагань молодих подружь (шлюбний стаж 1-5 років)

	Шкала сімейних цінностей	Рольові очікування (РО)		Рольові домагання (РД)	
		Ч	Ж	Ч	Ж

1	Інтимно-сексуальна сфера	6,1	4,9	7,5	6,1
2	Особистісна ідентифікація зі шлюбним партнером (спільність інтересів)	7,1	7,6	8,1	8,7
3	Господарсько-побутова	4,6	7,2	6,6	6,2
4	Батьківсько-виховна	8,4	7,2	7,6	7,2
5	Соціальна активність	4,6	4,6	8,2	7,5
6	Емоційно-терапевтична	8,5	8,5	6,6	6,2
7	Значення зовнішньої привабливості	4,5	6,8	4,5	5,1

Проведене нами дослідження дало змогу визначити переважаючі ролі очікування та рольові домагання подружь із сімейним стажем 1-5 років.

Отже переважаючою роллю, яку очікують, як чоловіки, так і жінки є емоціно-терапевтична. Наступною важливою рольовою очікуваністю стала особистісна ідентифікація зі шлюбним партнером, тобто спільність інтересів. Також вагоме місце для обох статей займають батьківсько-виховні рольові очікування.

Аналізуючи рольові домагання, ми можемо стверджувати, що найвагомішими є спільність інтересів шлюбних партнерів та соціальна активність подружь.

Варто зазначити, що й інші рольові очікування та домагання притаманні дані групі респондентів.

Для кращого візуального сприймання отриманих результатів та детального аналізу представимо їх у формі діаграми (рис.2.1).

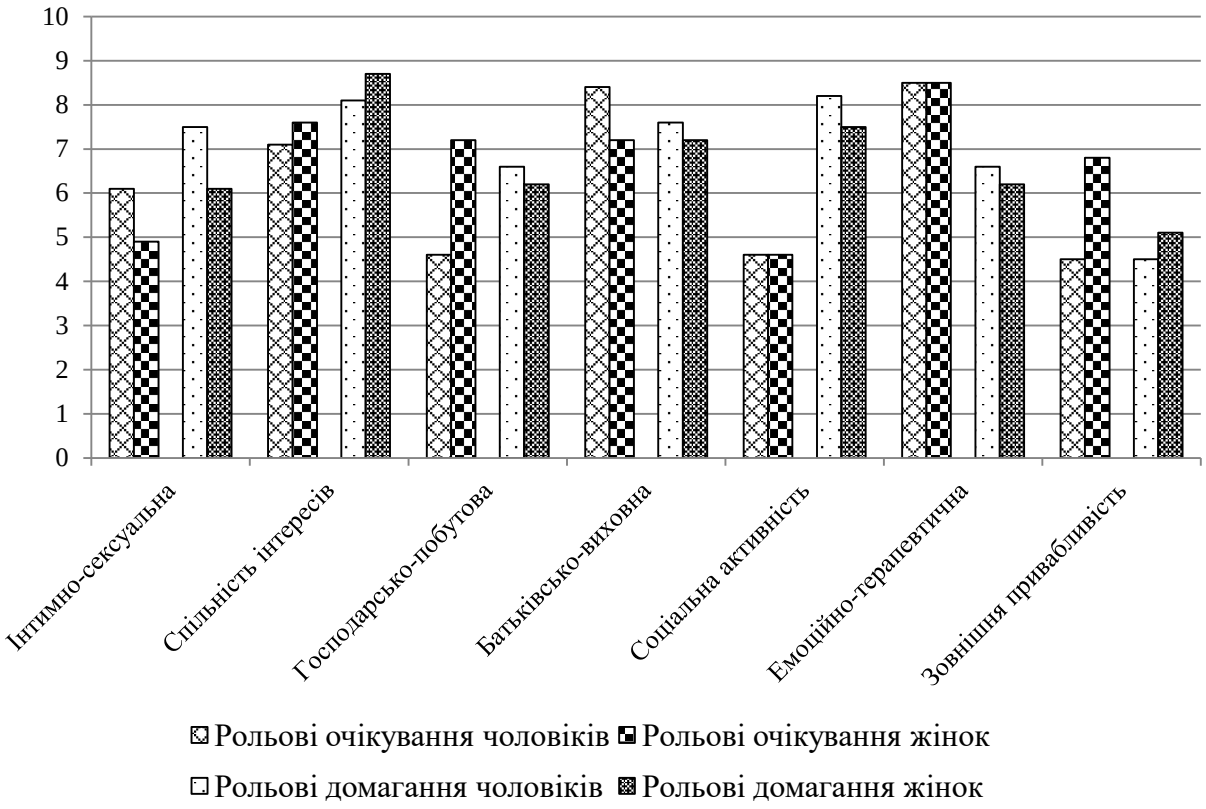

Рис.2.1. Показники ступеню рольових очікувань та домагань подружніх пар зі шлюбним стажем 1-5 років

Одержані результати свідчать, що партнери очікують емоційної підтримки один від одного (РОч та РОж = 8,5). Це демонструє ступінь орієнтації чоловіка або дружини на те, щоб їхній шлюбний партнер виконував роль, яка спрямована на забезпечення моральної та емоційної підтримки, корекції психологічного клімату та створення позитивної, доброзичливої атмосфери у родині.

У цьому контексті результати домагань значно нижчі (РДч = 6,6; РДж = 6,2), що вказує на те, що очікування цілком виправдані, і немає потреби вимагати від партнера додаткових зусиль.

Батьківсько-виховна сфера також є досить важливою для подружжя, особливо для чоловіків (РОч = 8,4; РОж = 7,2), які надають дружині більше повноважень у вихованні дітей. Схожі результати і щодо домагань шлюбних партнерів (РДч = 7,6; РДж = 7,2).

У сфері спільності інтересів дружина має більшу установку на особистісну ідентифікацію зі своїм шлюбним партнером, ніж чоловік (РОч = 7,1; РОж = 7,6). Це означає, що жінка очікує від чоловіка більшої участі як у проведенні дозвілля, так і у спільності інтересів, потреб і ціннісних орієнтацій. Результати дослідження домагань показують, що цей аспект реального життя сім'ї досить важливий (РДч = 8,1; РДж = 8,7).

Сексуальна гармонія, яка існує в шлюбі, є засобом інтимного щастя сім'ї, про що стороннім не варто знати. З іншого боку, чоловіки очікують від жінок більш активної участі в інтимно-сексуальній сфері, оскільки сексуальний партнер завжди поруч і не вимагає додаткових зусиль для контакту (РОч = 6,1; РОж = 4,9). Результати вивчення домагань показують, що в цих сім'ях повної гармонії не спостерігається (РДч = 7,5; РДж = 6,1).

Жінки більше, ніж чоловіки, очікують від своїх партнерів вирішення побутових питань, таких як стан помешкання, нормальне функціонування комунальних умов, ремонт різних приладів тощо (РОч = 4,6; РОж = 7,2). У жінок більш високі очікування від чоловіків щодо організації побуту, оскільки для жінок велике значення мають господарсько-побутові навички та вміння чоловіків. У результаті домагання чоловіка вище очікування, а домагання жінки – нижче (РДч = 6,6; РДж = 6,2). На нашу думку, це можна пояснити двома причинами. Перша пов'язана з тим, що чоловік керує сім'єю та вимагає послуху від дружинає. Друга причина полягає в тому, що чоловік насправді більш компетентний у господарсько-побутових справах, ніж жінка.

Очікування жінок щодо чоловіків набагато вищі, ніж у чоловіків відносно жінок у сфері зовнішньої привабливості (РОч = 4,5; РОж = 6,8), що вказує на те, що жінки хочуть мати партнера, який виглядає привабливо. Чоловіки ж цінують привабливість своїх супутниць життя, але не вимагають від них надмірних зусиль, щоб покращити свою зовнішність. В цій сфері очікування щодо домагання дружини відносно чоловіка значно нижчі (РДч = 4,5; РДж = 5,1).

Як у чоловіків, так і у жінок низькі очікування щодо соціальної активності (РОч = РОж = 4,6). Однак результати в домаганнях значно вищі (РДч = 8,2; РДж = 7,5). Це пов'язано з тим, що шлюбні партнери мають різні соціальні інтереси та зв'язки, і кожен з них намагається зацікавити та включити свого партнера у своє соціальне середовище.

Проаналізуємо результати за методикою «Рольові очікування і домагання у шлюбі» (РОД) О.Волкова, Г.Трапезникова, які виявлені серед сімей із подружнім стажем 5-10 років. Результати представлено у таблиці (табл.2.3).

Таблиця 2.3

Середні показники рольових очікувань та рольових домагань зрілих подружніх пар (шлюбний стаж 5-10 років)

№	Шкала сімейних цінностей ШСЦ	Рольові очікування (РО)		Рольові домагання (РД)	
		Ч	Ж	Ч	Ж
1	Інтимно-сексуальна сфера	5,2	4,8	7,1	5,2
2	Особистісна ідентифікація зі шлюбним партнером (спільність інтересів)	6,4	6,9	7,6	8,3
3	Господарсько-побутова	4,2	5,1	5,1	6,9
4	Батьківсько-виховна	7,2	6,2	7,5	5,4
5	Соціальна активність	4,2	6,1	6,4	7,9
6	Емоційно-терапевтична	8,8	8,4	3,6	6,5
7	Значення зовнішньої привабливості	4,4	5,4	2,9	5,8

Аналізуючи результати більш зрілих сімей (шлюбний стаж від 5 до 10 років), можна відразу помітити, що рівень очікувань і домагань у них дещо нижчий, хоча тенденції по значимості цінностей зберігаються у наступному порядку: емоційно-терапевтична роль, батьківське виховання, спільність інтересів, інтимно-сексуальна. В сфері домагань спостерігається наступна

ієрархія: спільність інтересів, батьківсько-виховна, соціальна активність, інтимно-сексуальна.

Представимо результати на діаграмі (рис.2.2).

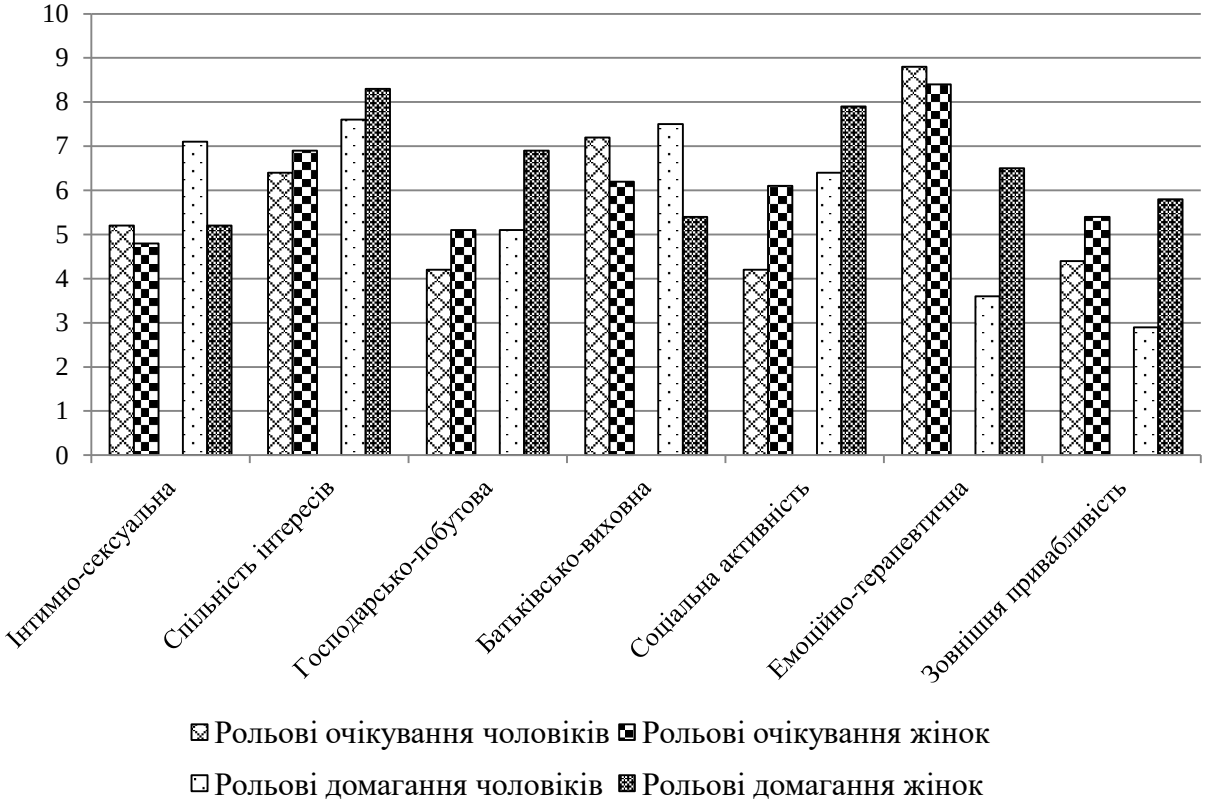

Рис.2.2. Показники ступеню рольових очікувань та домагань подружніх пар зі шлюбним стажем 5-10 років

Оцінюючи рівень узгодженості сімейних цінностей і рольових установок із шлюбним стажем від п’яти до десяти років, можна помітити, що проблеми з узгодженістю цінностей і ролей пов’язані зі спільними інтересами, такими як достатній рівень взаєморозуміння, здатність планувати спільні заходи, ставити спільні цілі в спілкуванні тощо. Інтимно-сексуальна сфера також демонструє відсутність повної гармонії та взаєморозуміння в інтимній сфері, причому у чоловіків значно більше домагання, ніж у жінок.

Далі ми зробити аналіз результатів сімей із подружнім стажем 10-30 років за методикою «Рольові очікування і домагання у шлюбі» (РОД) О.Волкова, Г.Трапезникова. Результати представлені у таблиці (табл.2.4).

Таблиця 2.4.

Середні показники рольових очікувань та рольових домагань подружніх пар із шлюбним стажем 10-30 років

№	Шкала сімейних цінностей ШСЦ	Рольові очікування (РО)		Рольові домагання (РД)	
		Ч	Ж	Ч	Ж
1	Інтимно-сексуальна сфера	5,3	4,7	7,2	5,3
2	Особистісна ідентифікація зі шлюбним партнером (спільність інтересів)	6,5	6,8	7,3	8,5
3	Господарсько-побутова	4,3	5,4	5,6	7,1
4	Батьківсько-виховна	7,3	6,3	7,6	5,4
5	Соціальна активність	4,3	6,4	6,3	7,8
6	Емоційно-терапевтична	8,6	8,3	3,5	6,3
7	Значення зовнішньої привабливості	4,2	5,3	2,8	5,6

Результати найбільш зрілих сімей (шлюбний стаж 10-30 років) аналогічні за тенденціями попередніх сімей.

У даних сім'ях переважним рольовим очікуванням є емоційно-терапевничне (Роч = 8,6; РОж = 8,3). Тобто як чоловік, так і дружина бажають відчувати підтримку та турботу з боку свого шлюбного партнера. у реальності цей показник з часом знижується, і у зрілих сімейних парах проявляється низький рівень емоційної підтримки, співпереживання тощо (РДч = 3,5; РДж = 6,3). Це свідчить, що, оскільки жінки більш емоційні, то і потребують та надають підтримку більше, ніж чоловіки.

Рольові очікування щодо спільних інтересів є бажаними для обох членів подружжя (Роч = 6,5; РОж = 6,8). Такі показники вказують, на бажання як чоловіка, так і жінки, долучити свого партнера до спільної діяльності, відпочинку тощо. Що ж стосується домагань, то спостерігаємо високі показники за даною категорією (РДч = 7,3; РДж = 8,5).

Для кращого сприймання представимо результати у формі діаграми (рис.2.3).

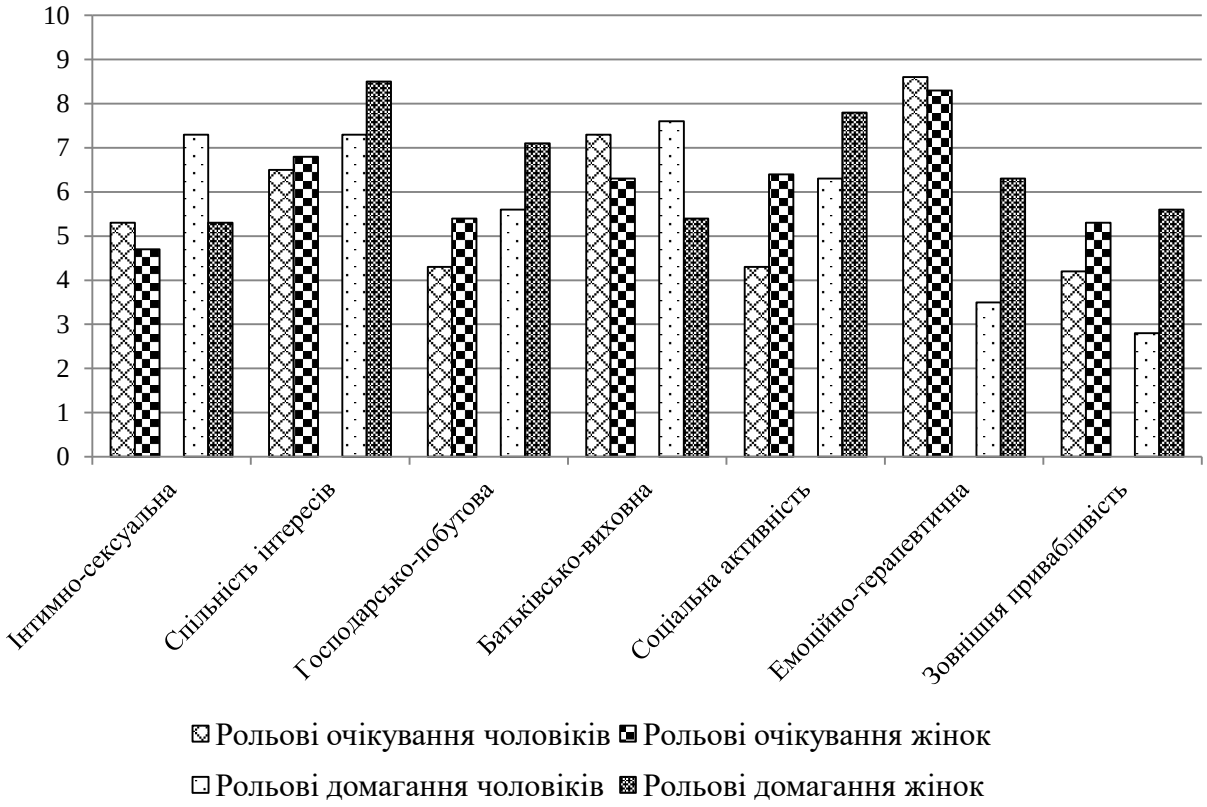

Рис.2.3. Показники ступеню рольових очікувань та домагань подружніх пар зі шлюбним стажем 10-30 років

Варто зазначити, що важливим компонентом рольових очікувань та домагань сімей зі стажем 10-30 років є бітьківсько-виховні. Цей показник є важливим для представників обох статей, але з часом рольові домагання стають актуальнішими та важливішими для чоловіка, ніж для дружини (РДч = 7,6; РДж = 5,4).

Порівнюючи сім'ї з різним шлюбним стажем, можна побачити, що, незважаючи на вік сім'ї, емоційно-терапевтичні, батьківсько-виховні, господарсько-побутові та сфери спільності інтересів є найважливішими. Такі показники, як соціальна активність, зростають разом із тривалістю шлюбу, але показники інтимно-сексуальної та зовнішньої привабливості зменшуються.

Далі у нашій роботі ми використали методику «Розподіл ролей у сім'ї» Ю.Є.Альошиної, Л.Я.Гозмана, Є.М.Дубовської. Отримані результати подані в таблиці (табл.2.5).

Таблиця 2.5

Середні показники розподілу ролей між подружжям зі різним шлюбним стажем

№ п/п	Сфера життя подружжя	Розподіл ролей, (бали)					
		Подружжя зі стажем 1-5 років		Подружжя зі стажем 5-10 років		Подружжя зі стажем 10-30 років	
		Рч	Рж	Рч	Рж	Рч	Рж
1	Батьківське виховання	2,6	3,2	2,8	3,1	3,5	3,6
2	Емоційно-терапевтична	2,6	3,1	2,6	3,2	2,5	3
3	Матеріальне забезпечення	1,7	1,4	2,1	1,9	2,4	1,8
4	Організатор розваг	3,1	3,2	2,5	3,1	3,2	3,2
5	Роль «господар» / «господиня»	3,2	3,2	2,6	2,8	2,5	2,7
6	Інтимно-сексуальна	2,4	2,2	2,6	2,6	2,8	2,1
7	Організатор сімейної субкультури	2,1	2,2	2,6	2,8	2,8	2,7

Проаналізуємо результати дослідження сімейних пар із шлюбним стажем 1-5 років.

Для кращого візуального сприйняття представимо їх на діаграмі (рис.2.4).

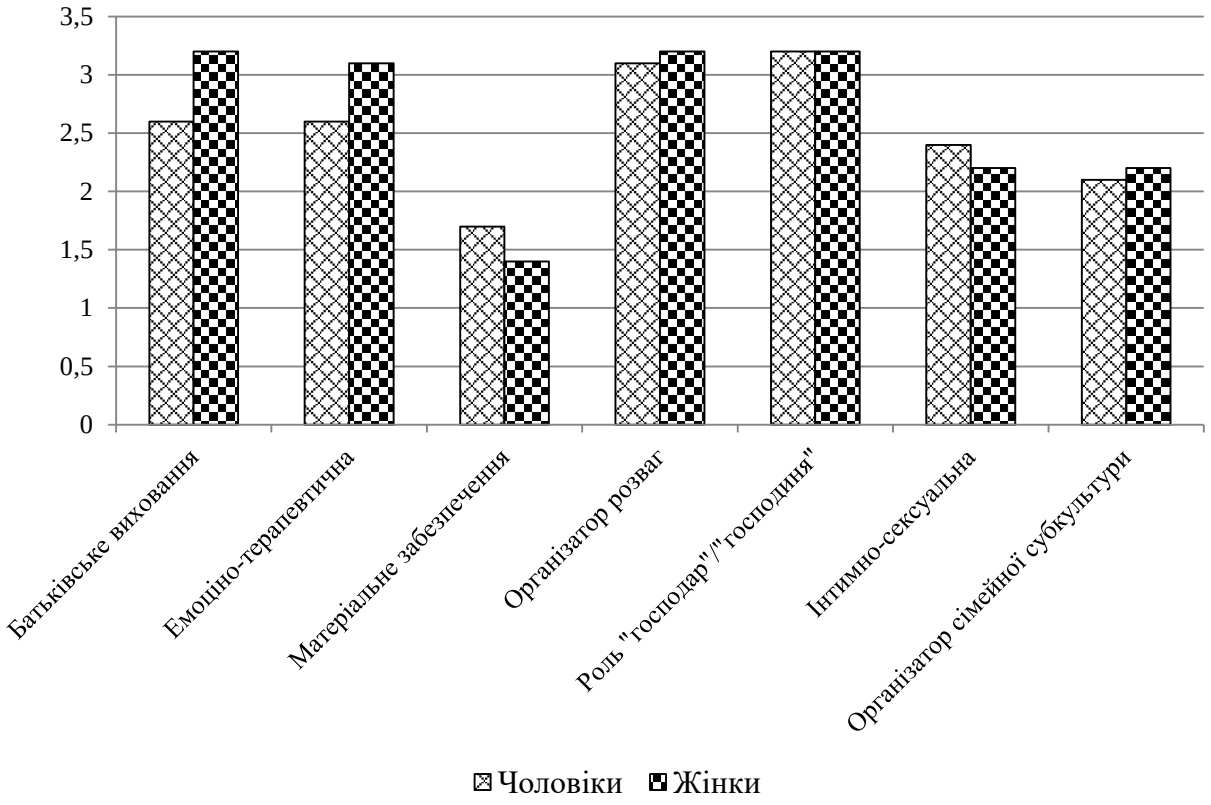

Рис.2.4. Результати дослідження подружніх пар зі шлюбним стажем 1-5 років за методикою «Розподіл ролей у сім'ї» Ю.Є.Альошиної, Л.Я.Гозмана, Є.М.Дубовської

Аналізуючи результати ми виявили, що для досліджуваних пар із шлюбним стажем 1-5 років переважною роллю як для чоловіків, так і для жінок є роль «господар» / «господиня». На нашу думку це пов'язано із тим, що молоде подружжя намагається облаштувати свій побут і організувати свою життєдіяльність як самостійна окрема соціальна структура, у якій вони є господарями.

Ще одна важлива роль для молодого подружжя, яка притаманна кожному шлюбному партнерові – це роль організатора розваг. Тобто кожен із подружжя намагається влаштувати свята, відпочинок, поїздки тощо, враховуючи побажання та особливості свого шлюбного партнера.

Варто зазначити, що важливою роллю для кожного члена молодої сім'ї є роль вихователя та психотерапевта. На нашу думку, це пов'язано із бажанням

кожного створити сімейний затишок та доброзичливе ставлення один до одного. Жінки частіше беруть на себе виконання даних ролей, оскільки є більш емоційними, емпатійними та чуйними. Зазначимо, що подекуди суперництво особливо ролі щодо виховання дітей, призводить до виникнення конфліктів.

Аналізуючи результати, ми також виявили, що малозначимою роллю для партнерів молодої сієї є матеріальне забезпечення, тобто ще відбулося чіткого розмежування виконавця даної ролі, яка визначається і набуває актуальності з часом.

Представимо у формі діаграми результати дослідження сімей із шлюбним стажем 5-10 років (рис.2.5).

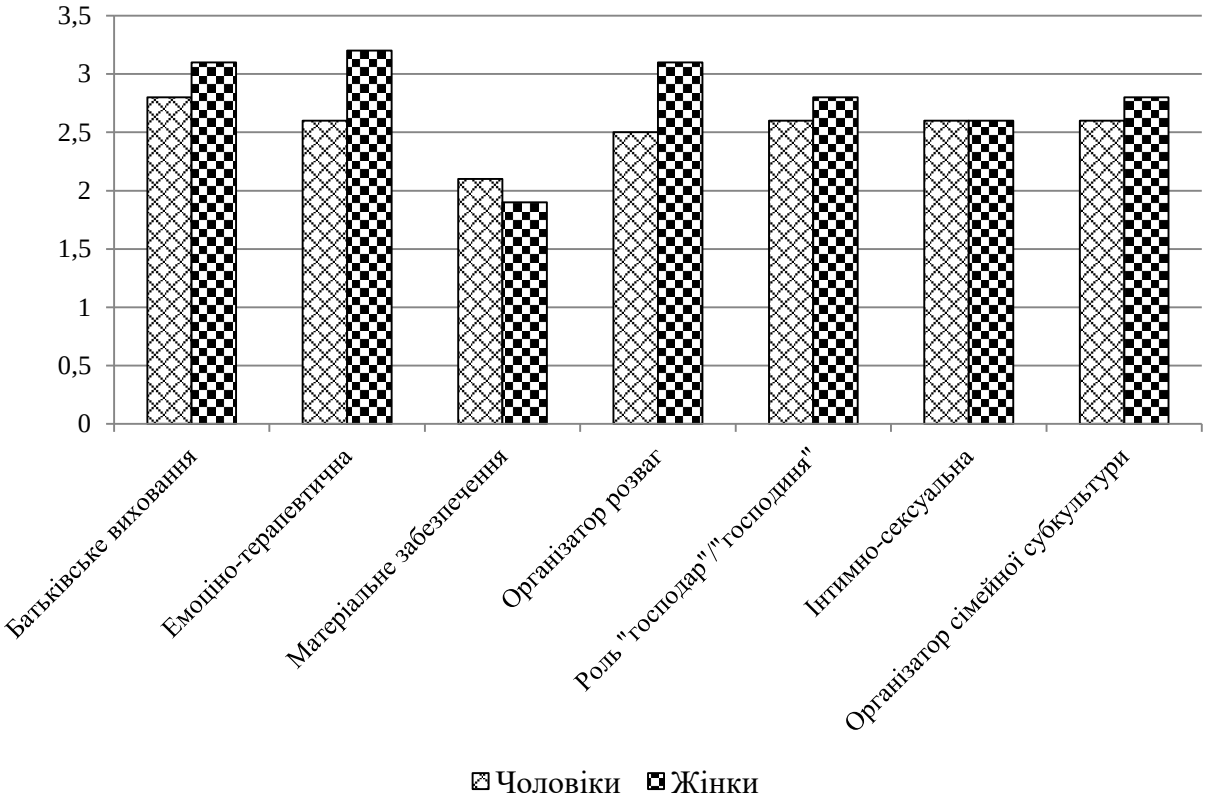

Рис.2.5. Результати дослідження подружніх пар зі шлюбним стажем 5-10 років за методикою «Розподіл ролей у сім'ї» Ю.Є.Альошиної, Л.Я.Гозмана, Є.М.Дубовської

Проаналізувавши отримані результати ми можемо зробити висновки, що для жінок, які перебувають у шлюбі 5-10 років, важливо виконання більшості ролей.

Таким чином, як і у попередньо досліджених сім'ях, жінки виконують роль вихователя, психотерапевта, організатора розваг та сімейної субкультури, і чоловіки їм дають можливість реалізовуватись у даних ролях, не займаючи провідних позицій.

Хоча зауважимо, що чоловіки теж здатні виконувати перераховані ролі, але це виконання має ситуативний характер і в більшості випадків залежить від конкретних умов життєдіяльності подружжя.

Чоловіки ж мають перевагу у виконанні ролі «матеріальне забезпечення», що мало урівноважений показник у сім'ях на попередній стадії розвитку. Тобто чоловіки більше займаються створенням матеріального добробуту, забезпечують достаток і нормального економічного рівня життєдіяльності сім'ї, а жінки виступають «берегинями домашнього вогнища».

Зазначимо, що у однаковій мірі важливим для подружжя є інтимно-сексуальна сфера. На цьому етапі розвитку сім'ї для шлюбних партнерів важливі прояви їх сексуальності та збереження інтимної сфери спілкування, адже кожен розуміє, що звикли один до одного.

Таким чином, можна зробити висновки, що з набуттям досвіду сімейного життя виконання ролей подружжя деталізуються та набувають конкретного розподілу.

Проаналізуємо результати дослідження сімей зі стажем перебування у шлюбі 10-30 років за методикою «Розподіл ролей у сім'ї» Ю.Є.Альошиної, Л.Я.Гозмана, Є.М.Дубовської.

Для кращого візуального сприйняття результатів дослідження представимо їх у формі діаграми (рис.2.6).

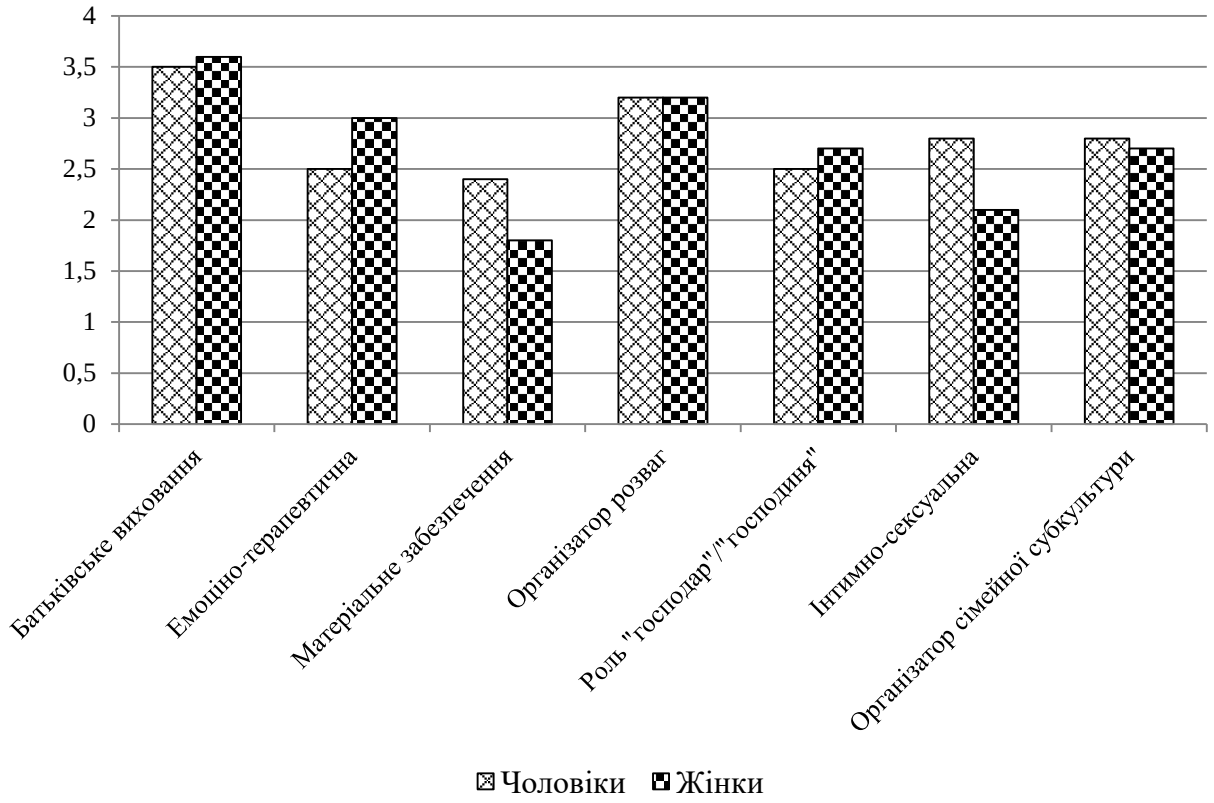

Рис.2.6. Результати дослідження подружніх пар зі шлюбним стажем 10-30 років за методикою «Розподіл ролей у сім'ї» Ю.Є.Альошиної, Л.Я.Гозмана, Є.М.Дубовської

Отже, отримані результати нам дають зробити висновки, що на даному етапи розвитку подружніх стосунків знову відбуваються певні зміни у розподілі сімейних ролей. Зокрема, чоловіки починають більш інтенсивно виконувати роль вихователя, хоча переважаючи позиція залишається у дружин. Така ситуація може призвести до виникнення конфліктних ситуацій, оскільки може відбутися неузгодженість щодо батьківських поглядів на виховання.

Також, більш чітко прослідковується розмежування між чоловіками та дружинами у виконанні ролі «годувальника» тобто «матеріальне забезпечення». Чоловіки «відвойовують» провідне місце щодо створення економічної стабільності подружжя та забезпечення його матеріальних благ.

Зазначимо, що із набуттям стажу сімейного життя врівноважується виконання ролі організатора розваг і чоловік починає активно долучатися до організації та проведення сімейних свят, пікніків тощо.

Провідна роль у організації інтимно-сексуальної сфери подружжя відводиться чоловікові. Це на нашу думку пов'язано із тим, що чоловіки намагаються довести дружині свою сексуальну спроможність. Та зауважимо, що у жінок в цей період відбувається ряд фізіологічних змін, що знижує їхню сексуальну активність.

Проведене дослідження сімейних пар із різним стажем сімейного життя за методикою «Розподіл ролей у сім'ї» Ю.Є.Альошиної, Л.Я.Гозмана, Є.М.Дубовської дало можливість прослідкувати за змінами щодо розподілу виконання сімейних ролей.

Наступна методика, яку ми використали у нашому досліджені, дала можливість вивчити ціннісні орієнтації кожного члена подружжя. Це методика «Дослідження ціннісних орієнтацій» М.Рокича.

Цей метод дозволяє оцінити ієрархію термінальних життєвих цінностей, які є основними цілями в житті людини, і інструментальних цінностей, які є найважливішими засобами для досягнення цих цілей.

У сучасних сім'ях подружжя поділяють термінальні цінності, що демонструє спільність інтересів, здатність до взаєморозуміння, знижує кількість і силу конфліктів у сім'ї та допомагає у формуванні сімейного середовища та субкультури.

Узгодженість інструментальних цінностей впливає на формування взаємодопомоги та взаємозаміни, якщо це необхідно. З іншого боку, рівень неузгодженості може виступати фактором, який доповнює спільну роботу подружжя.

Отримані результати при використанні шкали термінальних цінностей подані в наступній таблиці (табл.2.6).

Таблиця 2.6.

Показники термінальних цінностей подружжя

Цінність	Подружжя зі стажем 1-5 років		Подружжя зі стажем 5-10 років		Подружжя зі стажем 10-30 років	
	Чоловік	Дружина	Чоловік	Дружина	Чоловік	Дружина
Активне, діяльне життя	*15,8*	7,5	*14,9*	9,8	9,1	9,2
Життєва мудрість	10,4	9,4	*16,1*	6,7	*17,8*	10,3
Здоров'я	*16,4*	*14,2*	*17,5*	*14,1*	*16,8*	*16,5*
Цікава робота	9,2	10,1	*15,6*	10,3	7,5	8,5
Краса природи та мистецтва	*11,5*	8,2	9,3	9,9	6,7	9,7
Любов	10,1	*15,9*	10,1	*13,8*	10,5	*13,2*
Матеріально забезпечене життя	*13,8*	*14,7*	9,7	8,6	11,2	9,3
Добрі і вірні друзі	10,1	9,2	8,6	8,5	9,4	8,7
Громадське визнання	9,7	7,6	7,9	9,4	8,2	9,5
Пізнання	5,6	9,2	8,3	8,6	7,6	8,8
Продуктивне життя	8,9	8,5	8,5	7,7	9,6	7,2
Розвиток	7,3	9,5	10,3	9,1	5,9	*13,9*
Розваги	9,2	5,7	9,5	9,5	9,4	10,1
Свобода	3,5	3,7	8,7	6,7	10,1	9,5
Щасливе сімейне життя	9,5	*15,3*	10,1	*15,1*	9,7	10,9
Щастя інших людей	6,8	9,7	7,6	8,7	8,5	9,9
Творчість	8,9	8,9	9,3	9,7	*16,3*	8,7
Впевненість у собі	10,1	10,3	8,8	*13,9*	*14,8*	*14,5*

Для того, щоб зробити порівняльний аналіз узгодженості термінальних цінностей більш зручним, ми обрали чотири найважливіші ціннісні показники для обох статей у сім'ях із різним шлюбним стажем.

Результати порівняльного аналізу термінальних цінностей сім'ї із шлюбним стажем 1-5 років представимо у формі діаграми, що полегшить сприймання та аналіз даних (рис.2.7).

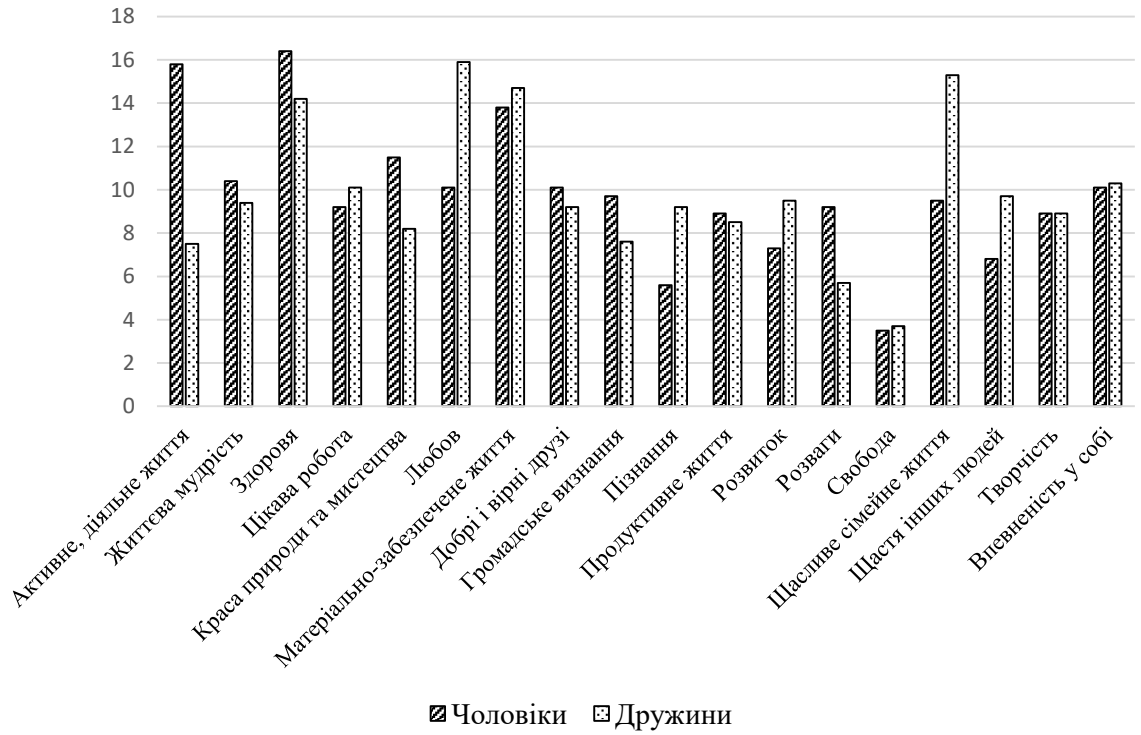

Рис.2.7. Показники найбільш значущих термінальних цінностей для подружжя із шлюбним стажем 1-5 років

За методикою «Дослідження ціннісних орієнтацій» М.Рокича у подружніх парах із шлюбним стажем від 1 до 5 років виявлено, що такі цінності, як здоров'я та матеріальне забезпечення, достатньо узгоджуються між собою, що вказує на достатній рівень взаєморозуміння.

Шлюбні партнери прагнуть зберегти та покращити стан здоров'я як своє, так і іншого, дотримуючись певного стилю здорового харчування, дієт та занять спортом.

Матеріальне забезпечення теж є цінним для обох сімейних партнерів, адже це дозволяє реалізувати інші термінальні цінності, які є наразі важливими для подружжя.

Краса природи та мистецтва, а також активне, діяльне життя мають більше значення для чоловіків, ніж для жінок. Це може призвести до непорозумінь та конфліктів у сімейних стосунках. Таким чином, чоловіки більш ініціативні та активні, ніж жінки, коли справа доходить до пошуку

нових знайомств, нових вражень, пригод тощо. Жінки більше зосереджені на сімейному житті та любові, ніж на пошуках нових зовнішніх вражень.

У жінок такі цінності, як любов і сімейне життя, є основними, тоді як у чоловіків вони другорядні. У сім'ях неузгодженість найчастіше призводить до конфліктів і навіть скандалів. Таким чином, основним непорозумінням між сімейними партнерами в молодих сім'ях є те, що дружини намагаються залучити своїх чоловіків до суто сімейних справ і привернути більшу увагу до себе та своїх власних потреб.

Для подальшого аналізу результатів вивчення термінальних цінностей сімей із шлюбним стажем 5-10 років представимо їх у формі діаграми (рис.2.8).

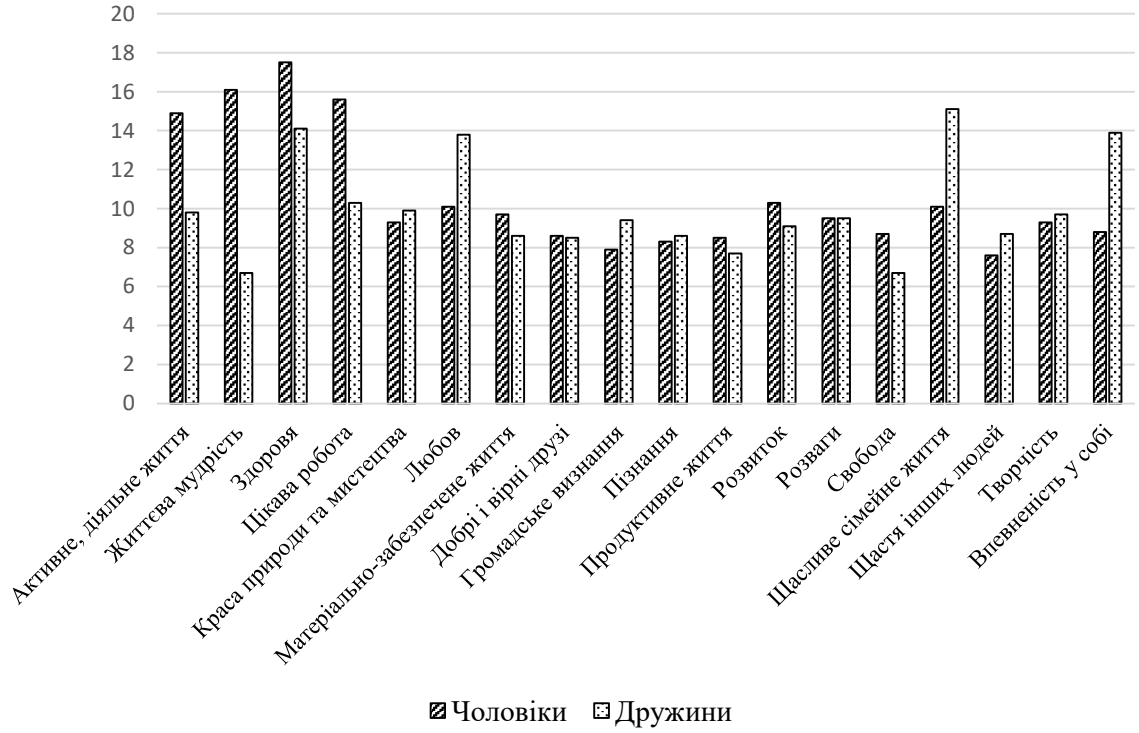

Рис.2.8. Показники найбільш значущих термінальних цінностей для подружжя із шлюбним стажем 5-10 років

Результати узгодженості термінальних цінностей між чоловіками та дружинами в сім'ях із шлюбним стажем від п'яти до десяти років показують, що жодна з цінностей не демонструє високого рівня узгодженості. Звикнувши один до одного, шлюбні партнери стали більш толерантними та самостійними, але це не сприяє уникненню конфліктів у сім'ї.

Коли справа доходить до цікавої роботи, чоловіки вважають її важливою, а жінки цю зацікавленість майже не проявляють. Це пояснюється тим, що жінки несуть найбільшу відповідальність за створення позитивної сімейної атмосфери, заснованої на любові та благополуччі кожного члена сім'ї. Чоловіки повністю покладаються на жінок, щоб забезпечити затишок у сім'ї та піклуватися про дітей. Крім того, це може спонукати дружину спробувати залучити чоловіка до створення затишку в сім'ї, що не завжди сприймається позитивно останніми. Чоловіки часто захищаються «втечею» на роботу, щоб уникнути сімейних конфліктів у родині.

Представимо на діаграмі результати дослідження термінальних цінностей родин із сімейним стажем 10-30 років та проаналізуємо їх (рис.2.9).

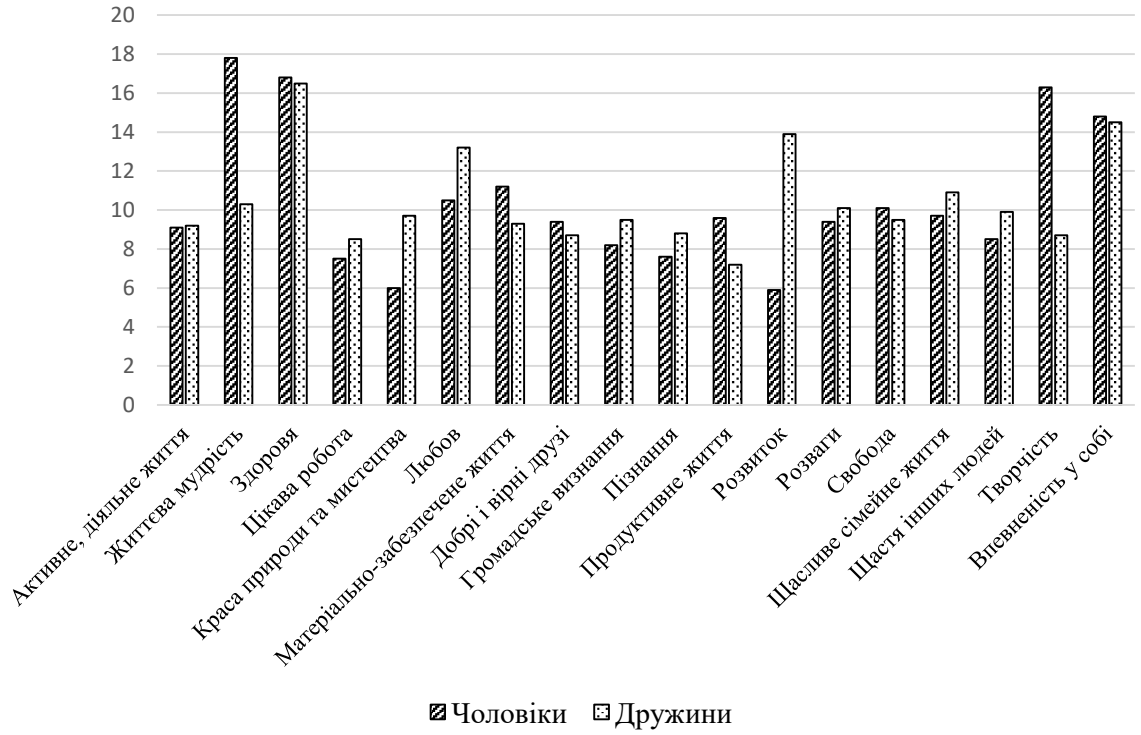

Рис.2.9. Показники найбільш значущих термінальних цінностей для подружжя із шлюбним стажем 10-30 років

Порівняльний аналіз значущості та узгодженості термінальних цінностей між подружжям у найбільш зрілих сім'ях (шлюбний стаж 10-30 років) показав, що такі цінності, як здоров'я, мають найбільшу узгодженість як у чоловіків, так і у дружин. Це можна пояснити тим, що старіння призводить

до погіршення самопочуття, що змушує людей більше піклуватися про власне здоров'я. Крім того, подружні пари в цих сім'ях відчувають набагато більшу впевненість у собі та своїх партнерах.

Найцікавіше є те, що, на відміну від попередніх сімей, така цінність, як любов, нарешті стала спільною. На нашу думку, тривале спільне життя посилює вираження та актуальність цієї цінності та зменшує джерела конфліктів.

Чоловіки набагато більше цінують такі цінності, як творчість і життєва мудрість, ніж їхні дружини. А дружини набагато більше цінують власний розвиток, на відміну від чоловіки. На нашу думку, ці розбіжності пов'язані з тим, що чоловіки вважають себе достатньо розвинутими, щоб бути творчими та мудрими, тоді як жінки старшого віку шукають нові місця для самореалізації в житті.

Далі проаналізуємо ступенів узгодженості інструментальних цінностей досліджуваних подружніх пар. Представимо для зручності результати у таблиці (табл.2.7).

Таблиця 2.7.

Показники інструментальних цінностей подружжя

Цінність	Подружжя зі стажем 1-5 років		Подружжя зі стажем 5-10 років		Подружжя зі стажем 10-30 років	
	Чоловік	Дружина	Чоловік	Дружина	Чоловік	Дружина
Охайність	8,6	10,2	10,2	9,5	9,6	9,9
Вихованість	9,6	9,8	9,2	*13,2*	8,6	8,3
Вищі потреби	8,7	9,1	10,2	9,7	9,2	10,4
Почуття гумору	10,1	*14,7*	9,8	8,5	10,3	*12,9*
Дисциплінованість	9,2	8,3	6,7	9,6	9,1	9,8

Продовження таблиці 2.7.

Незалежність	7,5	6,7	*15,5*	*13,7*	8,4	7,6
Нетерпимість до недоліків інших	8,7	9,2	5,8	7,3	8,4	7,3

Освіченість	6,8	7,2	10,3	*13,9*	9,7	10,1
Відповідальність	9,9	*13,9*	*15,1*	*14,8*	10,2	10,7
Раціоналізм	8,7	*13,2*	8,5	10,8	*15,7*	11,4
Самоконтроль	*14,3*	10,3	8,1	9,2	*14,9*	9,9
Сміливість у відстоюванні своєї думки	*14,8*	9,7	7,6	7,3	8,2	8,4
Тверда воля	*15,5*	8,5	*13,8*	10,8	*13,6*	10,1
Терпимість	8,4	6,2	8,5	9,2	*14,1*	*15,2*
Широта поглядів	8,8	7,5	10,5	9,4	11,5	*14,8*
Чесність	10,5	10,8	*14,6*	11,1	10,1	*12,8*
Ефективність у справах	*15,9*	11,3	9,8	8,5	8,4	9,7
Чуйність	10,4	*15,4*	6,7	9,9	11,3	10,8

Як і у попередньому аналізі результатів за вказаною методикою ми охарактеризуємо чотири найважливіші інструментальні цінності для досліджуваних подружніх пар.

Згідно з аналізом, у молодих сім’ях немає високої узгодженості щодо інструментальних цінностей, тобто найважливіших стратегій досягнення життєвих цілей.

Чоловіки більше схильні до успіху (ефективності у справах), високого самоконтролю та волі, а також сміливості у відстоюванні власної думки. Ролі дружини більше передбачають почуття гумору, відповідальність, чуйність до близьких і раціоналізм.

Для кращого сприйняття отриманих результатів представимо досліджуванні числові значення на діаграмі (рис.2.10.)

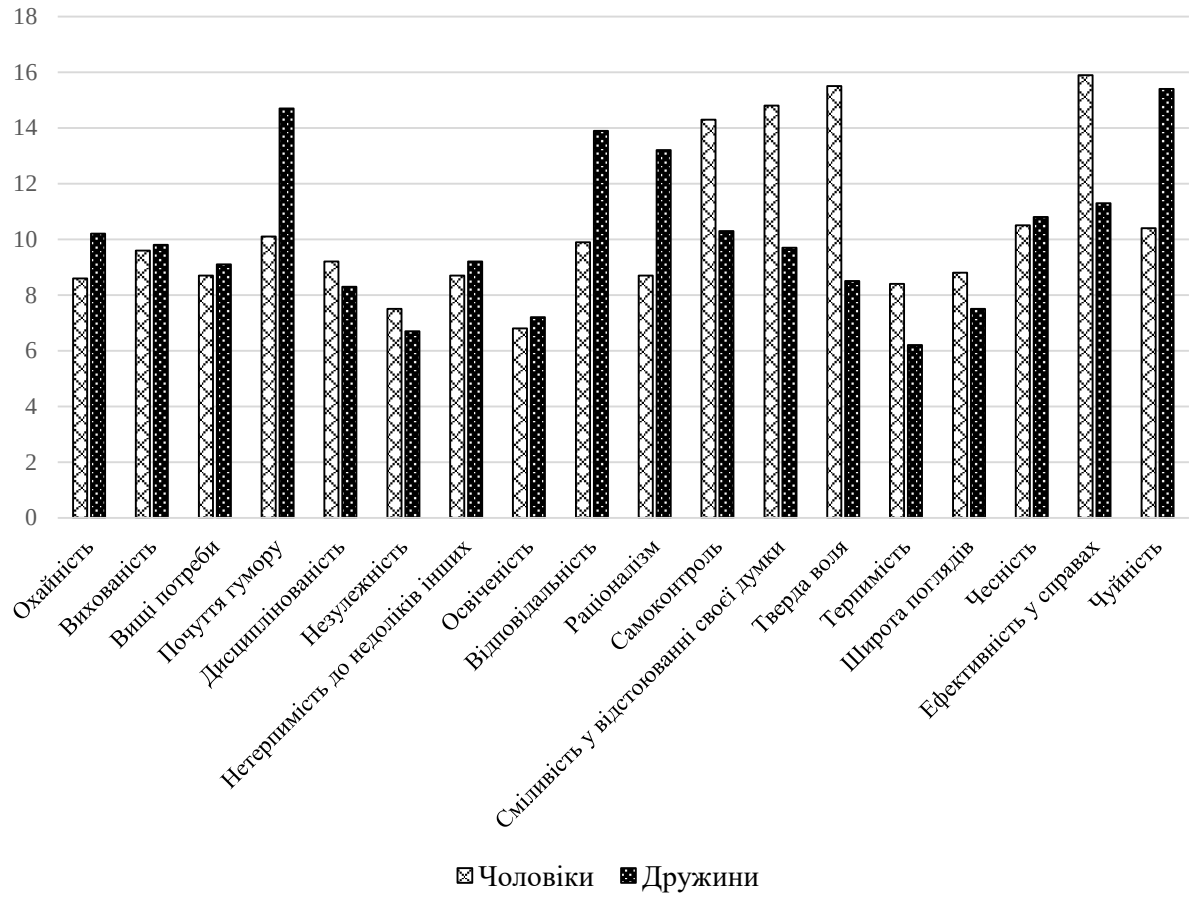

Рис.2.10. Показники найбільш значущих інструментальних цінностей для подружжя із шлюбним стажем 1-5 років

У молодих сім'ях ще не встановлено чітких рольових розмежувань, тому подружжя починають шукати власні сімейні ролі, щоб створити позитивну сімейну атмосферу. Це є причиною цієї неузгодженості ролей. Чоловік намагається переконати дружину, що він сміливий, вольовий і успішний. Дружина, з іншого боку, намагається виглядати більш уважною, відповідальною та практичною, щоб привернути увагу чоловіка.

Далі проаналізуємо результати дослідження інструментальних цінностей виявлених за методикою «Дослідження ціннісних орієнтацій» М.Рокича у подружніх парах із стажем шлюбних відносин 5-10 років.

Отримані числові дані представимо у формі діаграми для покращення візуального сприйняття та подальшого їх аналізу (рис.2.11).

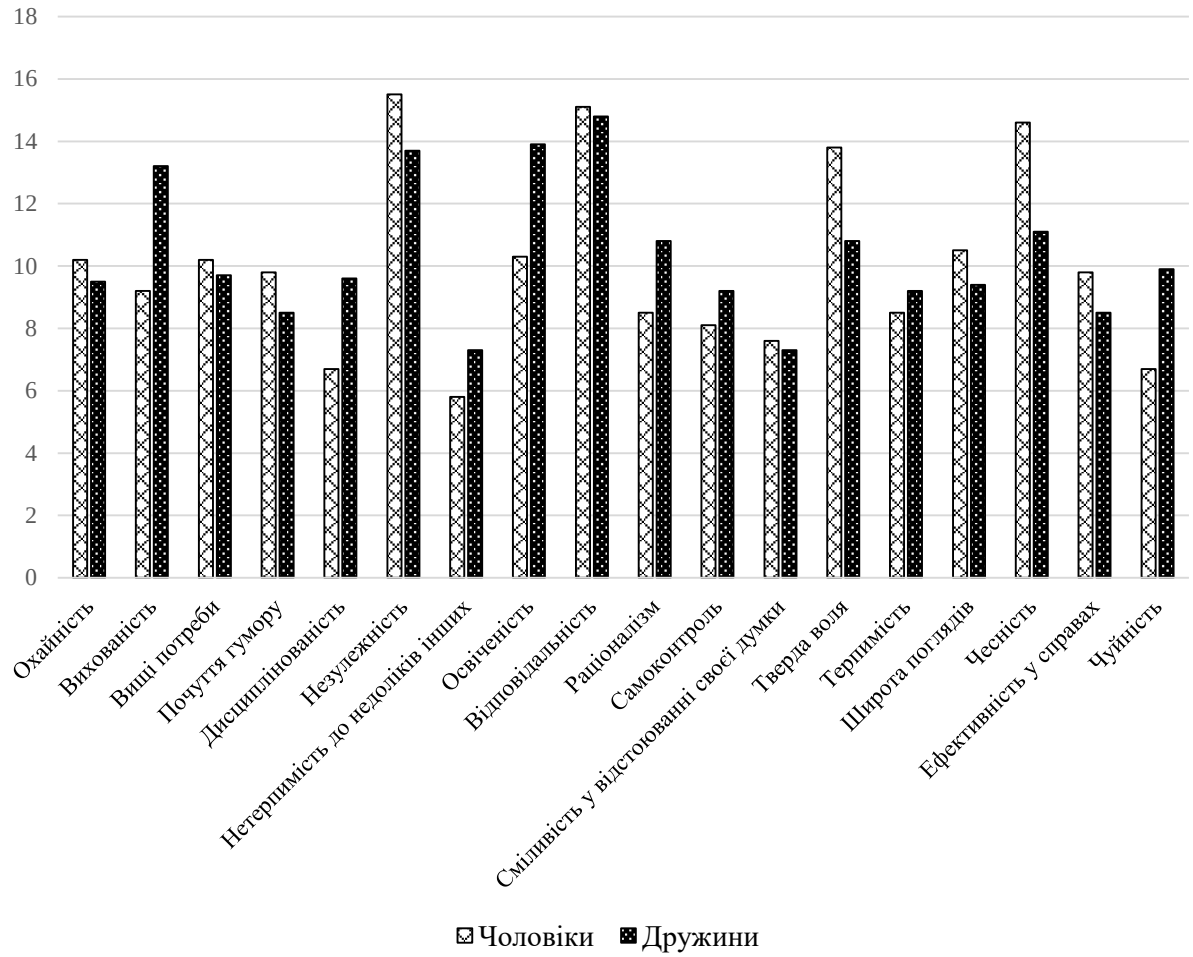

Рис.2.11. Показники найбільш значущих інструментальних цінностей для подружжя із шлюбним стажем 5-10 років

У сім'ях із шлюбним стажем від 5 до 10 років спостерігається досить високий рівень узгодженості щодо відповідальності, незалежності, чесності по відношенню один до одного і рішучості. Вони також мають низький рівень узгодженості щодо освіти та вихованості.

Роль чоловіка більше залежить від очікування чесності, а роль дружини більше залежить від рівня освіченості, вихованості та рішучості.

Представимо на діаграмі та проаналізуємо отримані числові результати дослідження інтернальних цінностей сімей із стажем сімейного життя 10-30 років (рис.2.12).

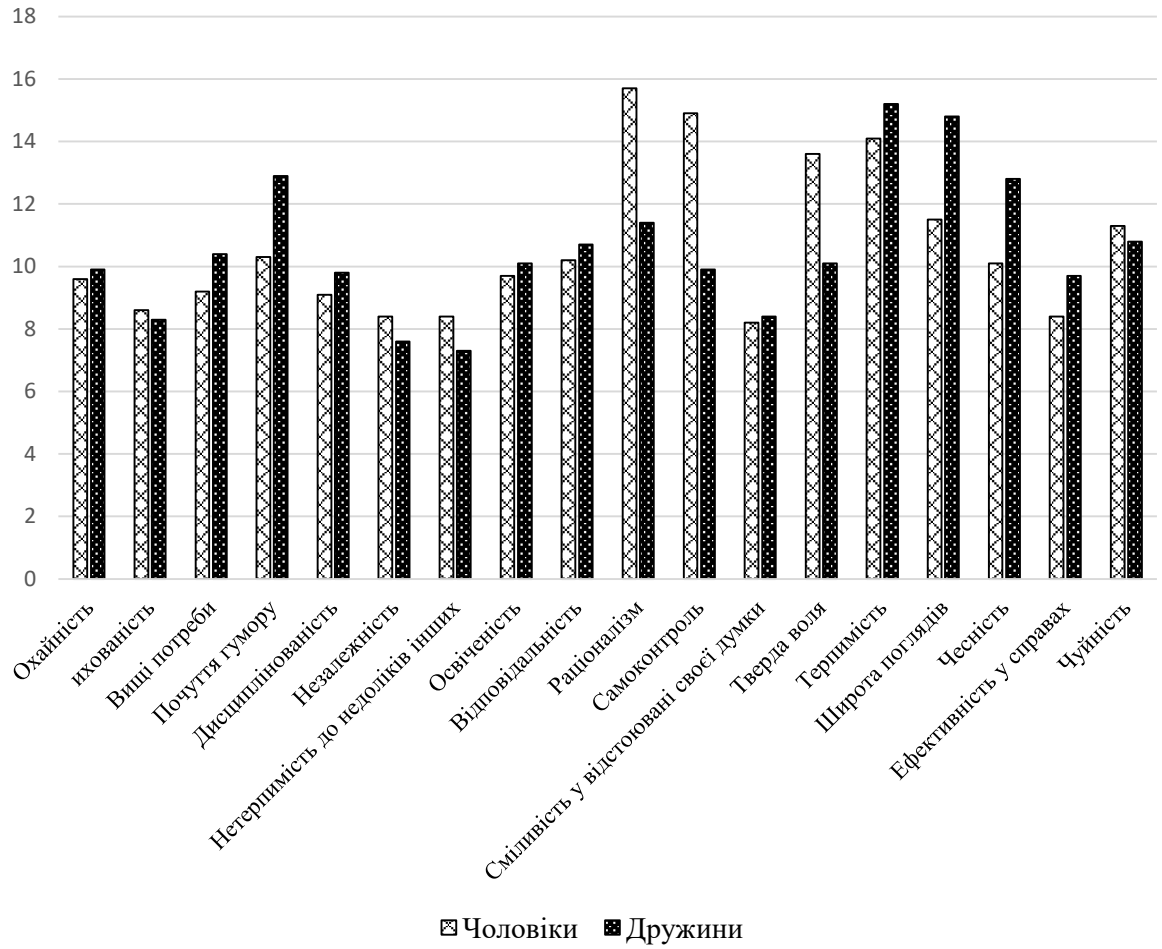

Рис.2.12. Показники найбільш значущих інструментальних цінностей для подружжя із шлюбним стажем 10-30 років

У найбільш зрілих сім'ях спостерігається узгодженість толерантності (терпимість), яка має достатньо високий ступінь. Дружина демонструє це більше через почуття гумору, яке служить захищенням від зовнішніх і внутрішніх конфліктів (ця функція є більш важливою для жінки).

Раціоналізм, реальні оцінки та дії є найменш узгодженими інструментальними цінностями. Чоловіки демонструють високий рівень самоконтролю, тоді як дружини демонструють середній рівень. Робота дружини вимагає широти поглядів і чесності порівняно з роллю чоловіка.

Остання методика, яку ми застосували у нашому досліджені стала методика «Задоволеність шлюбом» В.В.Століна, Т.Л.Романової, Г.П.Бутенка

Показники задоволеності шлюбом подружжя представимо у таблиці (табл.2.8).

Таблиця 2.8.

Показники задоволеності шлюбом досліджуваних подружніх пар

Цінність	Подружжя зі стажем 1-5 років		Подружжя зі стажем 5-10 років		Подружжя зі стажем 10-30 років	
	Чоловік	Дружина	Чоловік	Дружина	Чоловік	Дружина
Абсолютно благополучні	60 %	50 %	55,8 %	55,6 %	50 %	54,5 %
Благополучні	20 %	10 %	16,6 %	33,4 %	22,7 %	40,9 %
Скоріше благополучні	10 %	10 %	27,6 %	0 %	27,3 %	0 %
Скоріше неблагополучні	10 %	10 %	0 %	5,5 %	0 %	4,6 %
Неблагополучні	0 %	10 %	0 %	5,5 %	0 %	0 %
Абсолютно неблагополучні	0 %	0 %	0 %	0 %	0 %	0 %

Згідно з результатами емпіричного дослідження, проведеного серед сімей із шлюбним стажем до п’яти років, можна припустити, що більшість чоловіків, у порівнянні з дружинами, схильні сприймати ситуацію в своїх сім’ях більш позитивно. Це може бути результатом того, що жінки виконують більшу частину побутової роботи в сім’ї, оскільки вони більш емоційні, чутливі та турботливі, а чоловіки не докладають достатньо зусиль у цій сфері життєдіяльності сім’ї. Це можна пояснити тим, що сімейні ролі в молодих сім’ях ще не достатньо сформовані.

Зважаючи на результати, отримані за допомогою методики «Задоволеність шлюбом» В.В.Століна, Т.Л.Романової, Г.П.Бутенка в сім’ях із шлюбним стажем 5-10 років, можна спостерігати, що переважна більшість респондентів оцінювали ступінь благополучності своїх сімей як абсолютно благополучні, благополучні та скоріше благополучні, ніж неблагополучні. На відміну від чоловіків, дружини більш схильні бачити сприятливі умови у своїх сім’ях. Лише 11 % жінок і жодного чоловіка вважають власні сім’ї неблагополучними. На нашу думку, причини такого підходу схожі на причини молодих сімей, описані вище.

У найбільш зрілих сім'ях, де шлюбний стаж перевищує десять років, чоловіки та жінки щодо рівня задоволеності шлюбом також у більшості випадків оцінюють свої сім'ї як абсолютно благополучні та благополучні. Крім того, очевидно, що більшість чоловіків вважають сімейний клімат сприятливим і позитивним, тоді як лише деякі жінки вважають сім'ї неблагополучними.

Порівнюючи ступені задоволеності шлюбом у подружніх пар із різним сімейним стажем можна стверджувати, що у всіх типів сімей, як чоловіки, так і дружини в переважній більшості оцінюють свої сім'ї як абсолютно благополучні та благополучні. Абсолютно неблагополучних сімей, за результатами дослідження, не спостерігається. Неблагополучні також оцінені мінімальною кількістю респондентів жіночої статі.

2.3. Кореляційний аналіз отриманих результатів

Ми вважаємо, що далі у нашій роботі доцільним було б провести кореляційний аналіз, щоб визначити, наскільки науково важливим є ступінь узгодженості сімейних цінностей і рольових установок у сучасних подружніх парах. Це робиться з метою оцінки значимості зв'язку цінностей і ролей між чоловіками та дружинами.

В нашому дослідженні сімейні цінності виступають як основні орієнтири для взаємодії шлюбних партнерів. Ступінь узгодженості ролей у сім'ї не завжди може бути показником благополуччя сім'ї, оскільки досягнення спільної мети часто пов'язане з особистими зусиллями кожного члена сім'ї. Таким чином, дружини є більш схильними, традиційними та важливими для деяких ролей, ніж чоловіки для інших.

Розглянемо кореляційні зв'язки, отримані за результатами проведення методики «Рольові очікування і домагання у шлюбі» (РОД) О.Волкова, Г.Трапезникова (табл.2.10).

Таблиця 2.10.

Кореляційні зв'язки між очікуваннями чоловіків і домаганнями жінок

Оч \ Дж	інтимно-сексуальна	спільність інтересів	господарсько-побутова	батьківсько-виховна	соціальна активність	емоційно-терапевтична	зовнішня привабливість
інтимно-сексуальна	0,25	0,09	**0,30**	-0,12	-0,11	0,17	**0,33**
спільність інтересів	-0,19	**0,36**	0,19	-0,21	-0,22	**0,32**	-0,19
господарсько-побутова	0,22	-0,27	**0,31**	0,13	0,03	0,13	**0,35**
батьківсько-виховна	0,18	0,25	**0,36**	-0,21	-0,19	0,22	0,16
соціальна активність	0,15	0,09	0,14	0,20	0,16	**0,32**	0,22
емоційно-терапевтична	0,13	0,24	0,18	-0,16	-0,16	0,28	0,07
зовнішня привабливість	0,23	-0,19	0,15	0,16	0,27	0,18	0,24

Згідно з отриманими результатами, чим більше чоловік очікує інтимних стосунків із дружиною, тим більше вона вимагає від чоловіка господарсько-побутової діяльності ($r = 0,30$, при $p < 0,05$) та привабливого зовнішнього вигляду ($r = 0,33$, при $p < 0,01$).

У сфері спільності інтересів існує взаємозв'язок між очікуваннями чоловіка та бажаннями жінки ($r = 0,36$, при $p < 0,01$). Дружина очікує від чоловіка спільності інтересів і співчуття.

У сфері господасько-побутових потреб очікування чоловіка та жінки співпадають ($r = 0,31$, при $p < 0,05$). В цьому контексті важливим є те, що дружина відповідає очікуванням чоловіка у господарсько-побутової активності ($r = 0,35$ при $p < 0,01$).

У батьківсько-виховній сфері очікування жінки від чоловіка полягають у тому, щоб чоловік приділяє більшу увагу дітям, щоб впливає на їхнє виховання, а жінка вимагає від чоловіка більшої уваги до господарсько-побутових справ ($r = 0,36$ при $p < 0,01$).

Ми виявили, що в сфері соціальної активності, чим більше чоловік очікує від жінки бути відкритою, спілкуватися з іншими та брати участь у

різних соціальних стосунках, тим більше дружина очікує від чоловіка бути толерантним до неї, проявляти співчуття, підтримку та допомогу. (r = 0,32 при p < 0,05).

Немає помітних зв'язків між очікуваннями чоловіків і домаганнями дружин у таких сферах, як емоційно-терапевтична та зовнішня привабливість.

Проаналізуємо отримані результати кореляції між домаганнями чоловіка та очікуваннями жінки (табл.2.11).

Таблиця 2.11

Кореляційні зв'язки між домаганнями чоловіків і очікуваннями жінок

Ож / Дч	інтимно-сексуальна	спільність інтересів	господарсько-побутова	батьківсько-виховна	соціальна активність	емоційно-терапевтична	зовнішня привабливість
інтимно-сексуальна	**0,42**	0,01	0,19	0,13	0,18	0,13	0,1
спільність інтересів	-0,21	**0,39**	0,22	0,17	0,08	**0,33**	0,15
господарсько-побутова	0,15	0,15	0,02	0,14	0,06	0,26	-0,13
батьківсько-виховна	-0,16	**0,30**	0,25	**0,38**	**0,31**	**0,32**	-0,08
соціальна активність	0,03	0,08	0,23	-0,07	0,16	0,2	**0,35**
емоційно-терапевтична	-0,11	0,26	0,25	**0,32**	**0,30**	**0,32**	0,03
зовнішня привабливість	**0,31**	0,19	0,13	-0,03	-0,09	0,27	**0,31**

За результатами кореляції було виявлено зв'язок у інтимно-сексуальній сфері між рівнем домагань чоловіка та очікуваннями жінкою від чоловіка певної сексуальної активності (r = 0,42, при p < 0,05).

У сфері спільності інтересів спостерігається практично прямий зв'язок між очікуваннями дружини та бажаннями чоловіка (r = 0,39, при p < 0,01). Він вимагає, щоб дружина більш активно у виконання виховних функцій.

Досить тісно пов'язані очікуванні жінки та відповідні домагання чоловіка в батьківсько-виховній сфері (r = 0,38, при p < 0,01). Крім того, чоловік очікує, що дружина буде піклуватися про своїх дітей і виховувати їх (r = 0,35, при p < 0,01).

Чоловік очікує від дружини більшої уваги та участі у вихованні дітей (r = 0,31, при p < 0,05). Крім того, такі очікування дружини змушують чоловіка відчувати потребу в емоційно-терапевтичній ролі, яка вимагає співчуття та підтримки (r = 0,30, при p < 0,05).

Коли чоловік проявляє співчуття до жінки, його вимоги повністю відповідають її очікуванням щодо спільності інтересів, батьківсько-виховної взаємодопомоги, розуміння її труднощів і готовності підтримати та допомогти (r = 0,33, при p < 0,01).

Чоловік очікує від дружини, щоб вона була більш привабливою та виглядала охайно (r = 0,31, при p < 0,01), а вона вимагає від неї практично того самого (r = 0,35, при p < 0,01).

Результати «Дослідження ціннісних орієнтацій» Рокича можна використати для кореляційного аналізу, щоб визначити ступінь узгодженості життєвих цінностей між чоловіками та жінками.

Для зручності обрахунків було визначено сім термінальних цінностей і вісім інструментальних цінностей.

Наступна таблиця показує ступінь узгодженості термінальних цінностей подружжям (табл.2.12).

Таблиця 2.12

Кореляційні зв'язки між термінальними цінностями чоловіка і жінки

Тж / Тч	здоров'я	щасливе сімейне життя	любов	цікава робота	життєва мудрість	матеріально забезпечене життя	впевненість у собі
здоров'я	**0,48**	**0,42**	-0,35	**0,45**	-0,15	0,13	0,11
щасливе сімейне життя	**0,42**	**0,39**	-0,14	**0,34**	-0,10	-0,11	0,14
любов	-0,31	-0,16	**0,29**	0,11	-0,12	0,17	-0,17
цікава робота	**0,43**	**0,36**	0,13	**0,31**	0,11	-0,06	**0,42**
життєва мудрість	-0,16	-0,13	-0,22	0,12	**0,41**	-0,15	-0,09
матеріально забезпечене життя	0,13	-0,19	0,17	-0,16	-0,11	0,21	0,23
впевненість у собі	0,09	0,15	-0,15	**0,41**	-0,17	0,22	0,25

Здоров'я – це цінність, яка повністю узгоджена між чоловіками та дружинами (r = 0,48, при p < 0,01). Крім того, було виявлено значний зв'язок між здоров'ям і щасливим сімейним життям (r = 0,42, при p < 0,01) і захоплюючим робочим місцем (r = 0,45, при p < 0,01). Неочікуваний зворотний зв'язок між любов'ю і здоров'ям був знайдений (r = -0,35, при p < 0,05), що означає, що чим більше цінується любов подружжя один до одного, тим менше уваги вони приділяють здоров'ю один одного. На нашу думку, це пов'язано з тим, що подружжя вважають любов як найважливішу цінність.

Цінність щасливого сімейного життя подружжя повністю узгоджується (r = 0,39, при p < 0,01) і корелює з цікавою роботою (r = 0,36, при p < 0,05) .

Узгодження щодо цінності любові між чоловіком і дружиною було знайдено (r = 0,29, при p < 0,05).

Подружжя погоджуються, що цікава робота цінна (r = 0,31, при p < 0,05). Крім того, захоплююча робота підвищує впевненість у собі (r = 0,42, при p < 0,01).

Чоловіки та жінки повністю погоджуються щодо спільної сімейної цінності життєвої мудрості (r = 0,41, при p < 0,01).

Результати кореляційного аналізу між інструментальними цінностями чоловіків і жінок подані у таблиці (табл.2.13).

Таблиця 2.13.

Кореляційні зв'язки між інструментальним цінностям чоловіка і жінки

Іж / Іч	відповідальність	чесність	почуття гумору	незалежність	самоконтроль	вихованість	охайність	освіченість
відповідальність	**0,41**	0,25	-0,13	-0,17	-0,25	**0,38**	**0,32**	0,19
чесність	0,22	**0,38**	-0,15	0,15	0,24	0,26	0,17	-0,13
почуття гумору	-0,12	-0,05	0,14	0,25	-0,19	-0,12	0,17	-0,16
незалежність	-0,27	0,25	0,13	0,15	-0,18	0,25	-0,22	-0,15
самоконтроль	-0,24	0,14	-0,19	-0,16	**0,38**	0,03	0,01	-0,15
вихованість	**0,41**	0,16	-0,22	0,23	0,13	**0,33**	**0,31**	-0,17
охайність	0,25	0,07	0,17	-0,21	0,11	0,25	**0,33**	0,11
освіченість	0,14	-0,13	-0,15	-0,10	-0,05	-0,17	0,01	**0,33**

Відповідальність є цінністю, яка свідчить про узгодження між чоловіком і дружиною ($r = 0,41$, при $p < 0,05$). Крім того, існує тісний зв'язок між відповідальністю та вихованістю ($r = 0,38$, при $p < 0,01$) і охайністю ($r = 0,32$, при $p < 0,05$). Таким чином, відповідальні шлюбні партнери завжди намагаються виглядати пристойно.

Крім того, існує значна кореляція між чесністю подружжя ($r = 0,38$, при $p < 0,01$), що означає, що чесність чоловіка щодо жінки пропорційна чесності дружини щодо чоловіка.

Подружжя не мають важливих зв'язків у таких інструментальних цінностях, як гумор і автономія. Таким чином, дружини не завжди сприймають почуття гумору чоловіків і їх бажання незалежності.

Здатність контролювати власну поведінку та слова є досить значущим фактором, що впливає на узгодженість рольової поведінки чоловіків і жінок ($r = 0,32$, при $p < 0,05$).

Показник вихованості, який також достатньо узгоджений між подружніми парами ($r = 0,33$, при $p < 0,05$), і пов'язаний з охайністю ($r = 0,31$, при $p < 0,05$), також відіграє важливу роль.

Крім того, шлюбні партнери досить узгоджені щодо інструментальної цінності освіченості.

Тобто, чим більше чоловік прагне до нових знань і навчання, тим більше дружина це цінує ($r = 0,33$, при $p < 0,05$) і намагається сама підвищити свою освіченість.

Кореляційний аналіз дозволив показати статистично значущі зв'язки між сімейними цінностями та ролями подружніх партнерів. Він також показав ступінь узгодженості між сімейними цінностями та рольовими установками.

Висновки до другого розділу

Психологічний інструментарій був правильно підібраний і дав об’єктивні результати. Він використовувався для оцінки ступеня узгодженості очікувань і домагань, розподілу ролей у сім’ї, виявлення термінальних та інструментальних цінностей у членів подружжя та оцінки рівня власного сімейного благополуччя.

Дослідження включало сім’ї з різним шлюбним стажем. Це дозволило оцінити сімейні цінності та рольові установки в динаміці залежно від кількості часу, проведеного в шлюбі.

Кореляційний аналіз дав додаткові можливості для виявлення ступеня узгодженості між сімейними цінностями та рольовими установками, а також загальних проблем такої узгодженості. Це дало можливість вибрати, адаптувати та створити відповідну психокорекційну програму, щоб мінімізувати ці проблеми.

РОЗДІЛ ІІІ. ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСНОВНИХ ПІДХОДІВ ДЛЯ КОРЕКЦІЇ УЗГОДЖЕНОСТІ СІМЕЙНИХ ЦІННОСТЕЙ ТА РОЛЬОВИХ УСТАНОВОК ПОДРУЖЖЯ

3.1. Організація та методичні аспекти соціально-психологічного тренінгу щодо покращення сімейних взаємин

Метою корекційної роботи з досліджуваними є покращення чи послаблення певних характеристик особистості. Наша основна мета дослідження полягає в тому, щоб знайти та змінити певні інструменти, які впливають на ступінь узгодженості сімейних цінностей і рольових установок між подружніми парами в сучасних сім’ях із різним шлюбним стажем.

Консультації та соціально-психологічні тренінги (групові чи індивідуальні) можуть бути засобами впливу.

Психологічна допомога сім’ї може надаватися різними способами, включаючи лекції, групові консультації та індивідуальні бесіди з кожною парою. Нині психологічна допомога сім’ї найчастіше надається за допомогою психотерапії або консультування, які спрямовані на вирішення психологічних проблем сім’ї за допомогою структурованого діалогу між консультантом і клієнтом.

Психологічне консультування насамперед стосується корекції сімейних стосунків. На нашу думку, доцільно виділити кілька досліджень, які стосуються сімейного консультування, оскільки вони відображають поточні тенденції розвитку та вирішення сімейних проблем.

У монографії О.С. Кочаряна «Психотерапія сексуальних розладів і подружніх конфліктів» автор розкриває оригінальний підхід, виділяючи три взаємодоповнювальні моделі допомоги сім'ї: енергетичну, симптоматичну й семантичну. Кожна модель відрізняється ступенем складності проведення діагностичних і терапевтичних етапів [21].

У першому випадку орієнтація консультування та лікування полягає в тому, щоб використовувати вегетативні та релаксаційні методи, такі як аутогенний тренінг, прогресивна м'язова релаксація за Дж.Джекобсоном, десенситизація, катартична терапія тощо. У другому випадку корекція психологічної несумісності полягає в тому, щоб повідомити партнерів про їхні особистісні характеристики та створити прийнятні способи взаємодії [7].

На нашу думку, ця модель працює краще при рольовій несумісності, яка іноді вважається основною причиною подружніх розбіжностей. У третьому типі діагностика базується на ідеї про багатомірність особистісної структури, яка складається з первинних, вторинних і третинних особистісних властивостей. Цей тип діагностики базується на «побудові (формуванні) низки правдоподібних версій конфлікту». Такі версії називають «сімейним діагнозом».

О.С. Кочарян стверджує, що вибір конкретної моделі консультування залежить від типу проблеми, виявленої в подружніх стосунках, і це безпосередньо пов'язано з тим, як практичний психолог або психотерапевт працює [35].

Найважливішими причинами одруження є успіх сімейних стосунків і благополуччя сім'ї. Шлюбно-сімейні стосунки формуються та розвиваються на основі цих мотивів. Вони також служать відображенням різноманітних і різноманітних міжособистісних контактів, а також загалом усієї системи сімейних цінностей. Таким чином, можна виділити наступні форми сімейних стосунків [24]:

1.Шлюбно-сімейні відносини, засновані на чесному контракті Подружжя розраховують на певні матеріальні вигоди та чітко уявляють свої бажання від шлюбу. закріплюють і сприяють вирішенню життєво важливих проблем, пов'язаних із умовами контракту. Емоційна прихильність, яку важко назвати любов'ю, але яка є в таких відносинах і, як правило, посилюється з часом.

2.Шлюбно-сімейні відносини, засновані на нечесному договорі Чоловік і жінка намагаються досягти односторонніх переваг у шлюбі, шкодячи

партнеру. Говорити про кохання тут також не потрібно, хоча в такому варіанті шлюбу кохання часто буває односторонньою, і один із подружжя терпить, коли знає, що його обманюють і використовують.

3.Шлюбно-сімейні стосунки, засновані на примусі Коли один із подружжя тримає іншого в облозі, він нарешті погоджується на компроміс або через жаль, або через певні обставини в житті.

4.Шлюбно-сімейні стосунки як ритуальне виконання соціально-нормативних стандартів У певному віці люди вважають, що всі навколо них одружені, і настав час заснувати власну сім'ю. Це шлюб, заснований на суспільних стереотипах, а не на любові та розрахунку.

5.Шлюбні сімейні зв’язки, освячені любов’ю Дві людини об’єднуються добровільно, оскільки вони не можуть жити один без одного. У шлюбі, заснованому на коханні, подружжя беруть на себе певні обмеження. Їм подобається проводити час разом із сім’єю, робити добрі справи один для одного та для інших членів родини.

На взаємостосунки в сім’ї впливають як внутрішні, так і зовнішні фактори. Зовнішні фактори включають усі матеріальні та духовні умови, які існують у певному суспільстві. Це визначає міжособистісні стосунки в сім’ї, трудовому колективі та суспільстві.

На рівні міжособистісних стосунків дії та вияв внутрішніх чинників спостерігаються через реалізацію (або навпаки) взаємних очікувань, їх внутрішнього задоволення в процесі взаємовідносин. Індивідуальні психологічні особливості подружжя (інтелектуальні, характерологічні та соціально-психологічні) є одним із внутрішніх факторів, які сприяють успіху сім’ї.

Загалом сімейне консультування має на меті спільне з консультантом вивчення проблеми члена (членів) сім'ї, щоб змінити рольову взаємодію та надати особистісні можливості. Основна мета психолога, який здійснює консультування, полягає в тому, щоб допомогти клієнту знайти способи вирішення проблем, пов’язаних із проблемами міжособистісних стосунків із

членами сім’ї. Для досягнення реального щастя у подружньому житті необхідно перейти від міфологічного мислення до практичного вирішення реальних проблем. Як правило, у сімейних відносинах виникають п’ять проблемних областей: домашнє господарство та розподіл бюджету; виховання дітей; організація та проведення дозвілля; сексуальне життя; спілкування [13].

Сучасна сім'я є найважливішим соціальним середовищем формування особистості та основним джерелом психологічної підтримки та виховання, що відтворює не тільки соціальне відтворення населення, але й певний спосіб життя, думки та зв’язки. Отже, суспільство хоче міцних, духовних і морально здорових сімей, а отже, благополучних.

Нам вдалося розробити психокорекційну програму, щоб ефективно вплинути на рольові установки та цінності сімей у сучасних подружніх парах. Здатність подружжя вирішувати проблеми та проблеми на різних етапах життя сучасної сім’ї є важливою для функціонування та благополуччя сім’ї. Основним завданням є корекція ступеню узгодженості сімейних цінностей та рольових установок; усунення когнітивних, особистісних і поведінкових причин таких порушень у членів сім’ї; навчання подружжям конструктивними патернами взаємодії в ситуаціях неузгодженості між очікуваннями та домаганнями в подружніх парах; і розвиток функціонально-рольових сімейних взаємин.

Корекційна робота, спрямована на когнітивну сферу, включає усвідомлення подружжям неправильних уявлень про різні аспекти сімейних взаємин, неконструктивних способів взаємодії, перегляд системи поглядів, норм і уявлень і формування у них адекватних сімейних уявлень, цінностей і норм подружнього життя.

Корекція особистісної сфери подружжя була спрямована на виявлення негативних характерологічних рис особистості: конфліктності, ревнивості, агресивності тощо, які зумовлюють подружні проблеми. Корекція поведінкової сфери подружжя включає усвідомлення та усунення причин неефективної міжособистісної поведінки, а також оволодіння новими

поведінковими програмами, такими як формування соціальних умінь, розвиток психологічної саморегуляції, подолання шкідливих звичок, зняття стресу, позбавлення від емоційних травм тощо.

Психокорекційна програма є комплексною, що дозволяє досягти структурних і особистісних змін, а також реорганізувати міжособистісні взаємини подружжя.

Мета програми полягає в тому, щоб виявити місця, де існує найменша узгодженість між сімейними цінностями та рольовими установками в сучасних сім'ях; визначити джерела цієї неузгодженості та знайти способи її вирішення за допомогою психокорекційних методів.

Завдання програми:

1. Виявлення психологічних проблем, які виникають у сучасній сім'ї, і визначення факторів, які впливають на стабільність шлюбу.
2. Визначення основних методів вирішення конфлікту та стандартів поведінки під час конфлікту.
3. Визначення та усунення причин ревнощів і бажання довіри один до одного
4. Навчання виконувати господарсько-побутові операції, скласти домашній бюджет і розвинути господарсько-економічні зв'язки в сім'ї.
5. Ознайомлення з особливостями сімейних розваг, естетичними елементами побуту та знаннями, необхідним для створення затишної родини.

Програма може бути реалізована через лекції, семінари та тренінгові заняття. Метою лекцій є підвищення знань подружжя про особливості функціонування сучасної сім'ї на різних вікових стадіях шлюбних відносин.

Зміст семінарських занять полягав у тому, щоб розглянути основні фактори, які сприяють стабільності шлюбу; причини, через які можуть виникнути сімейні конфлікти; правила поведінки в конфліктних ситуаціях; причини ревнощів, зради; створення взаємної довіри; господарсько-економічні відносини в родині; ведення домашнього бюджету; зайнятість чоловіка та дружини; організація дозвілля; і естетика побуту. Групові заняття

за допомогою різноманітних вправ мають на меті покращити узгодженість сімейних цінностей і рольових установок між подружжям (Додаток Г).

3.2. Результати впровадження психокорекційної програми

Для впровадження корекційної програми нами було відібрано 25 шлюбних пар із найнижчими показниками узгодженості сімейних цінностей і рольових установок та сформовано контрольну (11 сімей) та експериментальну (11 сімей) групи із різним шлюбним стажем.

У відібраних групах перед початком психокорекційної роботи був оцінений ступінь узгодженості сімейних цінностей і рольових установок поданий у таблиці (табл.3.1).

Таблиця 3.1.

Показники ступеню узгодженості сімейних цінностей та рольових установок подружніх пар до тренінгу

Сфери	Контрольна група		Експериментальна група	
	Чоловіки	Дружини	Чоловіки	Дружини
Інтимно-сексуальна	12,7	10,6	12,8	9,7
Спільність інтересі	13,2	16,4	12,8	15,7
Господарсько-побутова	12,3	13,9	13,2	14,7
Батьківсько-виховна	14,8	13,2	14,9	12,6
Соціальна активність	9,4	14,2	9,8	12,4
Емоційно-терапевтична	12,8	15,1	13,5	14,8
Зовнішня привабливість	8,9	12,5	9,3	11,6

Результати експериментальної та контрольної груп практично однакові, тобто не було помітних відмінностей. Це означає, що сімейні цінності та рольові установки в цих групах приблизно однакові.

Під час порівняння результатів видно, що сфери соціальної активності, зовнішньої привабливості та спільності інтересів демонструють найвищий рівень неузгодженості.

За результатами кореляційного аналізу також виявлено, що саме господарсько-побутова сфера заважає оцінці рівня благополуччя сім'ї. Таким чином, цю сферу було включено до програми корекції як окреме завдання.

Вся корекційна програма триває 22 години, шість днів, по два дні на тиждень протягом трьох-чотирьох годин.

Після проведення психокорекційної роботи (лекцій, семінарів, тренінгів) в експериментальній групі, було повторно проведено оцінювання ступенів узгодженості сімейних цінностей та рольових установок, як в експериментальній, так і контрольній групах. Результати подані у формі діаграми (рис.3.1).

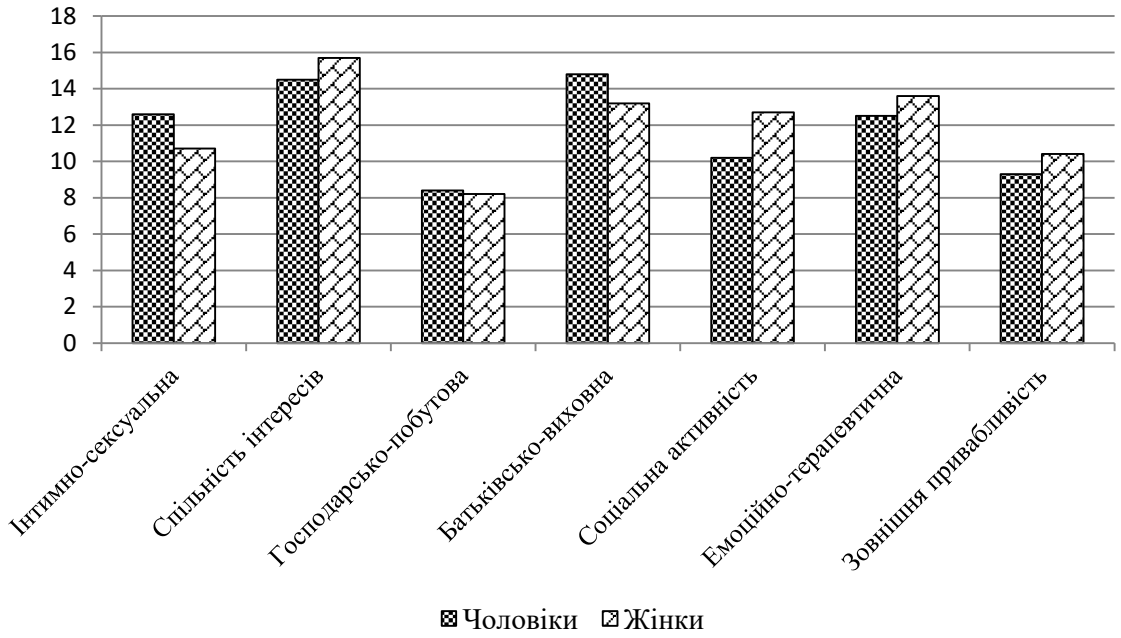

Рис.3.1. Показники ступеню узгодженості сімейних цінностей та рольових установок подружніх пар у експериментальній групі (після експерименту)

Порівнюючи результати експериментальної групи до та після проведення корекційної програми, можна побачити, що ступінь узгодженості значимо вирівнявся (різниця менше 2 балів).

Згідно з результатами проведення запропонованої психокорекційної програми, психологічний клімат сім'ї покращився, проблеми зменшилися,

функціонально-рольова узгодженість зросла, соціально-рольова адекватність зросла та сімейні відносини стали більш адаптивними.

Крім того, кількість сімейних конфліктів, психічного напруження та стресу знизилася, а позитивні емоції, толерантність, компроміс і співпраця між подружжям зросли.

Тренінгова програма призвела до зменшення взаємної підозрілості, ревнощів і критичності, а також до зростання взаємної відвертості, терплячості, турботливості та тактовності.

У сфері господарсько-побутових відносин значно знизився рівень взаємних очікувань і взаємних домагань. Крім того, ролі та зайнятість чоловіка та жінки в господарсько-економічних відносинах узгодилися, і це призвело до покращення ведення домашнього бюджету.

Покращилася взаєморозуміння щодо того, як сімейні заходи організовуються та проводяться, покращився естетичний аспект побуту, а також розумне використання вільного часу в родині з вибором відповідних сімейних розваг.

Висновки до третього розділу

Відповідна психокорекційна програма за допомогою поєднання різних психокорекційних підходів, які спрямовані на покращення взаємостосунків подружніх пар, створення позитивного психологічного середовища та підвищення ступеня узгодженості сімейних цінностей та рольових установок, була розроблена з урахування різних підходів щодо консультування сім'ї.

Виявилося, що комплексні методи впливу, такі як лекції, семінарські заняття та тренінгові заняття, необхідні для проведення повноцінної психокорекційної роботи. Для ефективного впливу програма вимагає 22 години роботи з групою не менше двох разів на тиждень протягом 3–4 годин.

Встановлено, що кількість подружніх пар, які були підібрані як для експериментальної, так і для контрольної груп, достатня для виявлення

статистично значимих відмінностей. Три тижні роботи за вибраною психокорекційною програмою дають можливість стверджувати, що ймовірність кардинальних змін у контрольних сім'ях через часовий фактор є мінімальною.

У сучасних сім'ях він досить добре впливає на рівень узгодженості сімейних цінностей і рольових установок між подружжям. Крім того, помічено покращення психологічного клімату, більшу толерантність у стосунках, розподіл ролей у господарсько-побутовій діяльності та планування сімейного дозвілля.

ВИСНОВКИ

Сучасне суспільство прагне до стабільності сімейних відносин і гармонійних взаємин у подружжі. Провідні сімейні цінності, які змінюються протягом життя сім'ї та відображають зміну значення її функцій, значною мірою визначають рольову структуру сім'ї. Спосіб життя кожної сім'ї регулюється сімейними цінностями, а правильний розподіл ролей і їх узгодженість формують загальний рівень благополуччя в сім'ї. Рольові установки подружжя є частиною сімейної ролі та є частиною функціонально-рольової структури подружжя. Функціонування сімейної ролі забезпечується рольовою узгодженістю, що означає, що сімейні ролі не суперечать одна одній. Це дозволяє особистості задовольнити свої потреби та свідчить про те, що сімейна роль відповідає її можливостям.

Подружні пари мають різні моделі сімейно-рольового розподілу, включаючи традиційну, антитрадиційну та егалітарну, які виділяються на основі статеворольової диференціації в сім'ї. Для того, щоб сім'я була благополучною, важливо, щоб подружжя узгоджувалося щодо своєї поведінки, щодо своєї ролі в системі прийнятних сімейних цінностей, а також щоб модель сімейно-рольового розподілу була гнучкою.

У подружніх парах рольові установки та сімейні цінності є важливими компонентами адекватної взаємодії. Узгодженість рольових установок можна вважати одним із показників сімейно-рольової сумісності. Рольові установки подружжя складаються з показників значущості, узгодженості сімейних цінностей і рольової адекватності. Сімейні цінності та рольові установки можуть служити емпіричним показником ступеню загального сімейного благополуччя.

Для емпіричного дослідження було підібрано психодіагностичний інструментарій, який дав об'єктивні результати. Його мета полягала в тому, щоб оцінити ступінь узгодженості очікувань і домагань, розподілу ролей у

сім'ї, виявити термінальні та інструментальні цінності у членів подружжя та рівень власного благополуччя в сім'ї.

Дослідження сімей із різним шлюбним стажем дозволяє оцінити сімейні цінності та рольові установки в динаміці залежно від кількості часу, проведеного в шлюбі. Крім того, провести порівняльний аналіз того, наскільки різні сім'ї узгоджують свої рольові установки та цінності. Отже, порівнюючи сім'ї з різним шлюбним стажем, можна побачити, що, незважаючи на стаж, емоційно-терапевтичні, батьківсько-виховні, господарсько-побутові та сфери спільності інтересів є найважливішими. Такі показники, як соціальна активність, зростають разом із тривалістю шлюбу, але показники інтимно-сексуальної та зовнішньої привабливості зменшуються.

Порівнюючи результати розподілу ролей у сім'ї, можна сказати, що дружина в основному відповідає за організацію дозвілля, сімейного побуту та емоційного настрою; подружжя приблизно рівномірно розподіляють виховання дітей, сексуальне партнерство та організацію сімейної субкультури; чоловік відповідає за матеріальне забезпечення та добробут сім'ї.

Математично-статистичні методи дають додаткові можливості для визначення ступеня узгодженості між сімейними цінностями та рольовими установками, а також загальних проблем, пов'язаних із цією узгодженістю. Використання цих методів дає можливість вибрати, адаптувати або створити відповідні психокорекційні програми для мінімізації цих проблем. Кореляційний аналіз результатів дослідження показав, що між шлюбними партнерами були статистично значимі зв'язки між рольовими очікуваннями та домаганнями. Це свідчить про те, наскільки однакові сімейні ролі в різних сферах. Такий тип сумісності тісно пов'язаний із загальним благополуччям сім'ї.

Існує багато різних підходів до психокорекції та психотерапії подружніх пар у сфері сімейної психології.

Для об'єктивного оцінювання ефективності психокорекційної програми, спрямованої на формування необхідного ступеня узгодженості рольових

установок і цінностей у сім'ї, необхідно підібрати для експерименту відповідні кількісні групи. Ці групи повинні мати відповідний кількісний склад, щоб отримати статистично значущі результати. Комплексні методи впливу, такі як лекції, семінарські та тренінгові заняття, необхідні для проведення повноцінної психокорекційної роботи.

Подружжя досягли значного прогресу в покращенні ступеня узгодженості сімейних цінностей і рольових установок. Крім того, покращилася адаптивні можливості подружжя, якість сімейних взаємин і задоволеність шлюбом, а також посилилася захисна функція сім'ї. Ступінь узгодженості сімейних цінностей та рольових установок між подружжям поліпшує психологічний клімат, толерантність у взаємостосунках, розподіл ролей при виконанні господарсько-побутової діяльності і ефективніше організовує сімейне дозвілля.

Дослідження повністю підтвердило гіпотезу про те, що ступінь узгодженості сімейних цінностей і рольових установок є показником сімейної сумісності та значно впливає на загальну задоволеність подружжя шлюбними стосунками та ступінь благополуччя сім'ї. Усі завдання, поставлені в дослідженні, були вирішені, а результати були представлені у відповідних таблицях та малюнках.

Очевидно, що це дослідження не охоплює всі сторони проблеми. Створення комплексу найбільш ефективних психодіагностичних методів, удосконалення психокорекційної програми за допомогою цілісної технології діагностики, прогнозування та корекції досліджуваного явища в сучасних подружніх парах із різним сімейним стажем залишається важливою проблемою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонов А.І., Медков В.М. Соціологія сім'ї. М.: Изд-во МГУ: Вид-во Міжнародного університету бізнесу та управління («Брати Карич»), 1996. С. 65.
2. Бобнева М.И. Социальные нормы и регуляция поведения. М.: Наука, 1978. 152 с.
3. Болобан А.В. Узгодженість сімейних цінностей та рольових установок як фактор довготривалого шлюбу Наука і навчальний процес: наук.-метод. зб. матеріалів XIV звіт. наук.-практ. конф., Вінниця, 8-9 квітня 2014 р. Відп. за вип. С.Ю. Ілініч. Вінниця: ВСЕІ Ун-ту «Україна», 2014. С.17-20.
4. Болобан А.В. Теоретичний аналіз рольових очікувань і домагань подружжя у шлюбі Психолого-педагогічні проблеми соціалізації особистості: зб. наук. праць Вінницький обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників: за ред. А.І. Анцибора. Вінниця: ВОІПОПП, 2013. - С. 25-28.
5. Варій М.Й. Психологія: навчальний посібник. К.: Фенікс, 2017. 267 с.
6. Васютинський В.О. Інтеракційна психологія влади. К., 2005. 492 с.
7. Вікова та педагогічна психологія. За ред. О.В. Скрипченко, Л.В. Долинського, З.В. Огороднійчук. К.: Просвіта, 2001. 415 с.
8. Выготский Л.С. Детская психология: Собр. соч. Т. 4. М., 1984. 432 с.
9. Гасюк М. Вплив гендерної соціалізації на розвиток подружніх взаємин. Психологія і суспільство. 2002. №1. С.75- 82.
10. Говорун Т.В., Кікінеджі О.М. Гендерна психологія: Навч. посібник. К.: Академія, 2004. 307с.
11. Головньова І.В. Зміна традиційних внутрисімейних ролей: нові моделі поведінки та конфлікти Практична психологія та соціальна робота. – 2006. - №4. С. 12-16.

12. Голод С.И. Стабильность семьи: социальный и демографический аспект. - Л.: 1984. – 186 с.
13. Горностай П.П. Гендерна соціалізація та становлення гендерної ідентичності. Основи теорії гендеру: Навчальний посібник. К.: К.І.С., 2004. С.132-156.
14. Горностай П.П. Гендерний розвиток та гендерна ідентичність особистості, особливості чоловічої і жіночої соціалізації. Гендерні студії: освітні перспективи (навч.-метод. матеріали). К.: ПЦ «Фоліант», 2003. С.5-21.
15. Горностай П.П. Рольова компетентність як умова гармонійності життєвого світу особистості. Психологічні перспективи. 2004. Вип.6. С.23-35.
16. Грабська І.А. Насильство у подружніх стосунках: зарубіжний досвід досліджень та консультування. Практична психологія та соціальна робота. 1998. №9. с.20-22. №10. С.25-28.
17. Гуревич О.А. Функціонально-рольова узгодженість як показник психологічного здоров'я сім'ї. «Актуальні проблеми практичної психології», Зб. наук. праць . Херсон, ПП Вишемирський В.С., 2006. 351 с.
18. Долинська Л., Демидова Т. Проблеми підготовки молоді до сімейного життя. Проблеми загальної та педагогічної психології. Збірник наукових праць Інституту психології ім.. Г.С. Костюка АПН України. За ред. Максименка С.Д. К:, 2001. т.3, ч.4. С.73-76
19. Заброцькій М.М. Основи вікової психології. Тернопіль, 2011. 207 с.
20. Кісарчук З.Г. Єрмусевич О.І., Психологічна допомога сім'ї: Навч.посібник.: У 3 кн. К.: Главник, 2006. 127с.
21. Ковбас Б., Костів В. Родинна педагогіка: У 3 т. / М-во освіти і науки України, Ін-т вищої освіти АПН України. Івано-Франківськ: Плай, 2002. Т.1. Основи родинних взаємовідносин. 2002. 288 с.

22. Коновалова О.А. Проблема експектацій в спілкуванні Практична психологія та соціальна робота. 2000. №8. С.18-24.
23. Корнєв М.Н., Коваленко А.Б. Соціальна психологія: Підручник для студ. вузів. К.: 1995. 304 с.
24. Льовочкіна А.М. Етнопсихологія: навч. посіб. К.: МАУП, 2002. – 144 с.
25. Москаленко В.В. Соціальна психологія: Підруч. для студ. вищ. навч. закл. АПН України; Інститут психології ім. Г.С.Костюка. К.: Центр навчальної літератури, 2005. 624с.
26. Москаленко В.В., Романова В.Г. Формування гендерної ідентичності підлітків в умовах сім'ї Проблеми загальної та педагогічної психології. Збірник наук. праць, Інститут психології ім. Г.С. Костюка АПН України. Т. III, ч. 4. К., 2000. С. 124-130.
27. Орбан-Лембрик Л.Е. Соціальна психологія: Навчальний посібник. К.: Академвидав, 2005. 448 с.
28. Пірен М.І. Конфліктологія: Підручник для студ.вищ.навч.закладів. К.: МАУП, 2003. 360 с.
29. Пірен М.І. Основи етнопсихології: Підручник. К., 1996. 385 с.
30. Помиткина Л.В., Злагодух В.В., Хімченко Н.С., Погорельська Н.І. Психологія сім'ї: навч.посіб. [для студ.вищ.навч.закл.] К.: НАУ, 2011. 272 с.
31. Попович І.С. Проблема соціально-психологічних очікувань в науковій теорії і практиці. Практична психологія і соціальна робота. 2005№5. С.8-13.
32. Психологія сімейних взаємин: навч.посіб. За заг.ред.М.С.Корольчука. К.: Ніка-Центр, 2010. 296 с.
33. Титаренко Т.М. Кризове психологічне консультування. К.: ГЛАВНИК, 2004. 96 с.
34. Томчук С.М. Генеза негативних психічних станів молодших школярів та їх корекція. К.: 2013. 183.

35. Хлопоніна Н.Є. Вплив соціально-економічних характеристик сім'ї на показники рольової взаємодії та сімейного благополуччя подружжя. Матеріали науково-практичної конференції «Актуальні проблеми практичної психології». Херсон, ПП Вишемирський В.С., 2006 р. 351 с.
36. Шляхова Ю.О. Мелехова І.О. Особливості прояву рольових очікувань і домагань в шлюбі у студентських сім'ях. Актуальні проблеми практичної психології, Зб. наук. праць. Херсон, ПП Вишемирський В.С., 2006. 351 с.
37. Язвінська О.С. Вплив рівнів домагань у подружжі на сімейні стосунки. Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. К. 2000. 19с.
38. Adler A. Social interest: A challenge to mankind. – New York: Capricorn Books, 1964. – 200 p.
39. Children and parents: media use and attitudes report, 2015. – URL: https:// www.ofcom.org.uk/__data/assets/pdf_file/0024/78513/childrens_parents_ nov2015.pdf. (Last access: 04.02.2020).
40. Evans R.I. Carl Rogers: The man and his ideas. New York: Dutton, 2010.
41. Freud Z. Psychoanalysis of children's fears Madison: International Universities Press,1993. 230 p.
42. Johnson, David W. The Social Psychology of Education. Oxford, England: Holt, Rinehart & Winston, 1970.Danby S.J., Fleer M., Davidson C., Hatzigianni M. (eds.). Digital Childhoods: Technologies and Children's Everyday Lives. Springer,. 2018. – Vol. 22. – 1287 p.
43. Selvini Palazzoli M., Boscolo L., Cecchin G. & Pratta G. Paradox and counterparadox. N-Y: Jason Aranson, 1978.

ДОДАТКИ